

ŽIVOT
PROTOPOPA AVVAKUMA
JÍM SAMÝM
SEPSANÝ

Protopop Avvakum byl vybidnut mnichem Epifanijem, svým duchovním otcem, vypsát svůj život, aby dílo boží nepropadlo zapomenutí; a proto byl vybidnut ke chvále Krista Boha našeho. Amen.

Vyznání víry

O nejsvětější Trojice, Bože a Stvořiteli všeho světa! Pospěš a naprav srdce mé, abych rozvážně začal a dobrými činy dokončil, co nyní chci mluvit já nehodný. Znajе svou nevědomost padám na tvář, modlím se k tobě a prosím od tebe pomoci. Řiď můj rozum a posiluj srdce mé, abych se připravil konat

198

dobré skutky a osvícen dobrými skutky před soudnou stolicí stanul tobě po pravici se všemi tvými vyvolenými. A nyní mi, Pane, požehnej, abych povzdechl od srdce a hlásal jazykem Dionysia Areopagity o božských jménech, že jsou jména Bohu věčně vlastní a pravá, protože jsou podstatná, a jména náležitá, totiž pochvalná. Podstatná jsou tato: Jsoucí, Světlo, Pravda, Život; jen čtyři jména vlastní, ale náležitých mnoho; ta jsou: Hospodin, Všemohoucí, Nepostižný, Nedostupný, Trojzářivý, Král slávy, O třech osobách, Všudypřítomný, Oheň, Duch, Bůh a jiná tomu podobná.

Týž Dionysios řekl o pravdě: Odpadnutí od pravdy jest zavržení sebe, neboť pravda jest jsoucnо. Pakli pravda jest jsoucnо, odpadnutí od pravdy jest zavržení jsoucnа, neboť nelze mu nebýti.

My pak pravíme: novomilci ztratili boží podstatu odpadnutím od pravého Boha, svatého a životodárného Ducha. Neboť podle Dionysia, jakmile odpadli od pravdy, tu zavrhli i jsoucnо. Ale Bůh od své jsoucnosti nemůže odpadnout, vždyť nebytí Boha není možné: věčný je pravdivý náš Bůh. Lepší by bylo ve vyznání víry neříkat Hospodin, což je pouze náležité jméno, než odtínat

199

slovo pravý, v němž jest obsažena jsoucnost boží. Ale my pravověrní vyznáváme obojí jména. Věříme i v Ducha svatého, Hospodina pravého a životodárného, světlo naše, jemuž přísluší čest s Otcem i Synem a za něhož trpíme a umíráme s jeho výsostnou pomocí. Utěšuje nás Dionysios Areopagita, jenž ve své knize tak píše: Vskutku pravý křesťan je ten, kdo pochopil vpravdě Krista a tím dosáhl rozvážlivosti v Bohu. Takový se pak vzdá sám sebe a nesetrvává v světském mravu a klamu, ač ví, že to vyžaduje odříkání i odmítnutí všeho klamného nevěrectví. A nejen to znamená trampoty až do samé smrti pro pravdu, ale i jisté skonání ve světské nevědomosti, zato však život duchovní, a křesťané o něm vydají svědectví. Tento Dionysios byl poučen ve víře Kristově apoštolem Pavlem; žil v Athénách a ještě dříve, než se obrátil na víru Kristovu, uměl vypočítávat běh nebeských těles. Sotvaže však uvěřil v Krista, zavrhl to vše jako marné hříčky. Timoteovi píše ve své knize těmito slovy: Synu, což nechápeš, že všecek ten vnější svod není nic než klam, rozklad a zhouba? Poznal jsem to ze zkušenosti a nic nenašel než nicotnost. Kdo čteš, rozuměj! V bězích nebeských rádi čtou hynoucí, protože nepři-

200

jali pravou lásku, která by je spasila. A proto na ně Bůh pošle moc svodu, takže uvěří lži a přijmou soud, neboť neuvěřili pravdě, ale zalíbení měli v nepravdě. Čti v Apoštolovi 275.

Tento Dionysios, ještě než se obrátil na víru Kristovu, byl se svým žákem v době ukřižování v Slunečním Městě a tehdy viděl, jak slunce se zahalilo ve tmu a měsíc v krev a hvězdy se v poledne ukázaly na nebi v černé podobě. Tu řekl svému žákovi: „Buď nadešel konec tohoto věku, nebo Bůh Slovo trpí tělesná muka.“ Neboť viděl, jak neobyčejně se stvoření změnilo, a proto byl udiven. Týž Dionysios píše také, co to znamená, když slunce se zatmí. Je prý na nebi pět bludných hvězd, jež se nazývají luny. Těmto nevymezil Bůh místo jako jiným hvězdám, ale krouží po celém nebi znamenajíce buď hněv, nebo i milost, krouží-li v obvyklém směru. Jestliže bludná hvězda, totiž luna, podběhne pod slunce od západu a zakryje sluneční světlo, je to sluneční znamení pro hněv boží na lidi. Jestliže však se stane, že luna podběhne od východu, zakrývá slunce v obvyklém směru jeho cesty.

Také u nás v Rusku bylo znamení. Slunce se zatmělo v roce 162, asi měsíc nebo méně před vypuknutím moru. Arcibiskup Simeon

201

sloupský plul tehdy po Vólze asi dva týdny před sv. Petrem, a v pravé poledne byla tma. Celé tři hodiny stáli plačice u břehu. Slunce pohaslo, luna plula od západu, aby — podle Dionysia — Bůh projevil svůj hněv nad lidmi. Vřak právě v té době odpadlík Nikon hanobil víru a církevní zákony, a proto Bůh vyhlil nádobu hněvu a rozhořčení na ruskou zemi; byl mor velmi veliký, není možná ho zapomenout, všichni se na to pamatujeme. Když pak minulo asi 14 let, podruhé bylo zatmění slunce. O Petrově postu v pátek, asi po šesté hodině nastala tma; slunce pohaslo, měsíc zase plul od západu, hlásaje tak boží hněv. A v tu dobu dali biskupové protopopa Avvakuma, bédného ubožáka, spolu s ostatními v chrámě zbavit kněžství a s klatbou uvrhnout v Ugreše do vězení. Věřící snad vědí, jaké spuštění nastalo v naší zemi. Je škoda o tom mluvit. Ale při skonání věku bude to poznáno všemi. Do té doby vydržme.

Dionysios píše také o znamení slunce, jaké bylo za Jozue, syna Nunova, v Izraeli. Když Jozue bil cizáky a slunce stálo nad Gabaónem, který leží na jihu, postavil se Jozue jako kříž, totiž rozpjal ruce křížem, a běh sluneční zastavil, dokud nezhubil nepřítel. Slunce se vrátilo na východ, to znamená, že couvlo

zpátky a teprve pak běželo dál. Jediný den a noc tehdy měly 34 hodiny, neboť o desáté slunce couvlo a tak přibylo 10 hodin. I za krále Ezechiáše bylo znamení: slunce se navrátilo zpátky o dvanácté hodině dne a měl ten den a noc 36 hodin. Čti knihu Dionysiovu, tam se o tom obšírně dovíš.

A ještě píše Dionysios také o nebeských silách, líčí je a hlásá, jakou chválu přinášejí Bohu. Dělí se na devět kúrů po třech trojicích. Trůnové, cherubíní a serafíní přijímají osvětlení od Boha a takto jásají: požehnaná bud sláva z místa Hospodinova. A skrze ně přechází posvěcení na druhou trojici: to jsou panstva, knížectva, mocnosti. Tato trojice oslavujíc Boha a takto jásají: aleluja, aleluja. Podle Alfabetu: al-Otci, el-Synu, uja-Duchu svatému. Řehoř z Nissy to vykládá: aleluja — sláva Bohu. Ale Basilio Veliký píše: Aleluja je andělská řeč, lidsky volej: sláva tobě, Bože. Před Basilem se zpívalo v církvi jen andělskou řečí: aleluja, aleluja, aleluja. Ale když přišel Basilio, kázal zpívat jen dvě andělská zvolání a třetí lidské, takto: Aleluja, aleluja, sláva tobě, Bože. V tom svatí otcové souhlasí, i Dionysios i Basilio. Trojím pěníím s anděly oslavujeme Boha a ne čtvrtým podle římského bludu. Ohavné jest toto čtvrté zvolání:

Aleluja, aleluja, aleluja, sláva tobě, Bože. Buď proklet, kdo tak pje. Ale vraťme se k věci. Třetí trojice — moci, archandělé, andělé, přijímající posvěcení skrze střední trojici, pje: Svatý, svatý, svatý Hospodin Sabaót, jsou plná nebesa a země jeho slávy. Hled, i toto opěvování je trojité. Obšírně vyložila aleluja přečistá Matka boží, když se zjevila učedníku Eufrosina Pskovského, jménem Vasilijovi. Veliká je v aleluja chvála Bohu, ale také veliká je zloba lichých mudrlantů. Po římsku vzývají svatou Trojici čtyřikrát a tvrdí, že Duch svatý vychází i od Syna. Zlé je toto mudrování a proklete Bohem i svatými. Zbav, Bože, pravověrné od toho zlého počínání, ve jménu Pána našeho Jezu Krista, jemuž sláva budiž nyní i vždycky na věky věků. Amen.

Athanasios Veliký praví: Kdo chce býti spasen, především se musí držeti obecné víry. Jestliže ji někdo nezachovává celou a neposkvrněnou, mimo všechnu pochybnost, navěky zahyne. To je pak obecná víra, že jediného Boha uctíváme v Trojici a Trojici v jednotě, aniž připustíme splynutí osob nebo rozdělení podstaty. Neboť jiná jest osoba Otce, jiná Syna, jiná Ducha svatého. Ale božství Otce, Syna i Ducha svatého jest

jediné, stejná jejich sláva, souvěčná vznešenost. Jaký je Otec, takový je i Syn a takový je i Duch svatý. Věčný je Otec, věčný Syn, věčný i Duch svatý. Nestvořen Otec, nestvořen Syn, nestvořen i Duch svatý. Bůh Otec, Bůh Syn, Bůh Duch svatý nejsou tři bohové, ale jeden Bůh. Ne tři nestvoření, ale jeden nestvořený, jeden věčný. Podobně: všemohoucí Otec, všemohoucí Syn, všemohoucí Duch svatý. Nevystižný Otec, nevystižný Syn, nevystižný i Duch svatý. A přece ne tři nevystižní, ale jeden nevystižný. A ve svaté Trojici nic není první ani poslední, nic větší ani menší, ale jsou to celé tři osobnosti, souvěčné sobě i rovné. Neboť zvláštní je Otci nenarození, Synu pak narození, Duchu svatému seslání. Společné pak je jim božství a panování.

(Nyní však je nutno pobesedovat o vtělení Boha Slova pro naše spasení.) Pro hojnost milosti své přelil se z otcovského luna Syn Slovo boží v čistou Pannu Bohorodičku, když nadešel čas, vtělil se z Ducha svatého a stal se člověkem z Marie Panny, kvůli nám trpěl a vzkříšen byl třetího dne a vstoupil na nebesa, usedl po pravici vznešenosti na výsostech a jednou přijde soudit a odplatit každému podle jeho zásluh, jeho panování

pak není konce. A taková byla boží prozřetelnost, dříve než byl stvořen Adam a dříve, než si můžeme představit.

(Otcovská rada) Řekl Otec Synovi: Stvoříme člověka k obrazu našemu a podobnosti. A odpověděl druhý: Stvořme, Otče, i jestliže zhřeší. A znovu pravil: Ó jednorozený můj, ó světlo mé, ó Synu i Slovo, ó záře slávy mé. Jestliže chceš pečovat o stvoření své, musíš vejít v pomíjejícího člověka, musíš chodit po zemi, přijmout tělo, trpět a všechno dokonat. I odpověděl druhý: Buď vůle tvá, Otče. A pak byl stvořen Adam. Chceš-li to zvědět obsírněji, čti Margarit, Slovo o vtělení, tam to najdeš. Připomněl jsem to krátce, abych ukázal na prozřetelnost. Tak každý věřící v něho nebude zahanben, ale nevěřící bude odsouzen a navěky zahyne, podle řečeného Athanasia. Tak já, protopop Avvakum, věřím, tak vyznávám, s tím žiji a umírám.

Jak jsem začal svou činnost

Narodil jsem se v nižgorodském kraji, za řekou Kudmou, ve vsi Grigorově. Můj otec byl kněz Petr, matka Marie, klášterním jménem Marfa. Otec se oddával píť, ale

matka byla horlivá v postech a modlitbách a vždycky mě učila bázní boží. Jednou jsem viděl u souseda padlé dobytce. V té noci jsem vstal, dlouho jsem plakal před svatým obrazem o svou duši, myslil jsem na smrt a že i já musím zemřít. A od těch dob jsem si zvykl každou noc se modlit. Pak moje matka odověla a tak jsem zamlada ožen. A naši příbuzní nás vyhnali. Matka se rozhodla mě oženit. Modlil jsem se k nejsvětější Bohorodičce, aby mi dala ženu pomocnici k spasení. I byla v téže vsi dívka, také sirotek, zvyklá pokaždé chodit do kostela. Jmenovala se Anastázie. Její otec byl kovář jménem Marko, velmi bohatý. Ale když umřel, všechno se po něm rozplynulo. Žila pak v nouzi a modlila se k Bohu, aby se mnou byla spojena manželským svazkem. A tak se stalo, podle vůle boží. Potom odešla moje matka k Bohu po záslužném životě. Já jsem se, když nás vyhnali, přestěhoval jinam. Za diákona jsem byl požehnán v jedenadvaceti letech a po dvou letech jsem byl vysvěcen na popa. Jako pop jsem sloužil osm let a byl jsem pak povýšen na protopopa pravoslavnými biskupy — je tomu dvacet let, a celkem třicet let, co jsem knězem.

Když jsem byl popem, měl jsem mnoho

duchovních dětí — posud jich bude pět nebo šest set. Bez oddechu jsem já, hříšný člověk, pilně konal své dílo v chrámech, v domech i na rozcestích, v městech i vsích, ba i v carském městě a v zemi Sibiřské jsem kázal a učil slovo boží — bude tomu asi dvacet pět let.

Když jsem byl ještě popem, přišla se ke mně zpovídat dívka obtížená mnohými hříchy, propadlá různému smilstvu a samohaně. Plačky mi začala všechno podrobně vypovídat, stojíc v chrámě před evangeliem. A já, přehříšný lékař, sám jsem se roznemohl, rozpálen v nitru smilným ohněm. A hořko mi bylo v tu hodinu. Vzal jsem tři svíce, přilepil je na pulpit, vztáhl jsem pravou ruku do plamene a držel ji tak, dokud ve mně neuhasl zlý žár. Pak jsem propustil dívku, odložil řízy, pomodlil jsem se a hluboce zarmoucen jsem odcházel domů. Bylo nějak s půlnoci, a když jsem přišel do své chalupy, plakal jsem před božím obrazem, až mi oči opuchly, a pilně jsem se modlil, aby mě Bůh odloučil od duchovních dětí, neboť břímě bylo těžké a zdálo se nad mé síly. I padl jsem tvářmi na zem a hořce jsem vzlykal, a tak jsem leže ztratil vědomí. Ani nevím, že pláču, neboť vnitřními očima srdce jsem při řece Volze

a vidím: plují tam ladně dva zlaté koráby, i vesla mají zlatá i stěžně zlaté a všechno samé zlato. Sedělo na nich jen po jednom kormidelníku. Zeptal jsem se: „Či jsou to koráby?“ A oni odpověděli: „Lukášův a Vavřincův.“ To byly kdysi mé duchovní děti; mne i můj dům uvedli na cestu spasení a bohubíbě zesnuli. A nato vidím třetí koráb, ne zlatem ozdobený, ale různými pestrými barvami — červenou i bílou, i modrou, i černou, i popelavou — lidský rozum nemůže pojmout jeho krásu a lepost. Jasný jinoch sedí na zádi a řídí. Loď míří po Volze ke mně, jako by mě chtěla pohltit. Tu jsem zvolal: „Či je to loď?“ A sedící na ní odpovídal: „Tvá loď. Pojď, pluj na ní s ženou a dětmi, když tolik prosíš.“ Ale já jsem sebou trhl, posadil jsem se a uvažoval: co znamená to vidění a co to bude za plavbu.

Zanedlouho, jakož je psáno: Obklíčily mne bolesti smrti a úzkosti hrobu potkaly mne — sevření a truchlost přišla na mne. Jakési vdově vzal hejtman dceru a já jsem ho prosil, aby sirotu vrátil matce. Ale on opovrhl mou úpěnlivou prosbou, zdvihl proti mně bouři, přišel se zástupem a u chrámu mě na smrt zadávali. Ležel jsem mrtev půl hodiny nebo déle, ale pak jsem ožil na boží pokyn. On se ulekl a děvče mi vydal. Ale

pak ho ponoukl ďábel: přišel do chrámu, bil a vlácel mě za nohy po zemi v říze. A já jsem přitom odříkával modlitby.

Jindy zase jiný hejtman se na mne rozzuřil. Přiběhl ke mně do domu, bil mě a ohryzal mi u ruky prsty jako pes svými zuby. A když se mu chřtán naplnil krví, tu pustil mou ruku ze zubů a odešel domů. Poděkoval jsem Bohu, ovínil jsem si ruku šátkem a šel jsem k večerním bohoslužbám. A jak jsem tak šel po cestě, zase na mne vyskočil se dvěma malými pistolemi, a když byl blízko mne, vystřelil z pistole. Božím řízením prach se na pánvičce vzňal, ale pistole nevystřelila. Hodil ji na zem a vystřelil zase z druhé — a boží vůle způsobila totéž: i druhá pistole selhala. A já se cestou vroucně modlil k Bohu, jednou rukou jsem mu požehnal a pozdravil jsem ho. Spílal mi, a tu jsem mu řekl: „Nechť je zbožnost v tvých ústech, Ivane Rodionoviči.“ (Zlobil se na mne totiž pro bohoslužbu. Chtěl mši rychle, ale já zpívám podle ustanovení, nijak spěšně, proto se zlobil.) Potom mi vzal chalupu, o všecko mě oloupil a vyhnal mě. Ani chleba na cestu mi nedal.

Tehdy se nám právě narodil syn Prokop, který sedí s matkou zakopaný v zemi. Vzal jsem svou berlu, matka nekřtěného kojence

a putovali jsme, kam nás Bůh povede. Synka jsme pokřtili na cestě, jako před dávnými časy Filip kleštěnce. Když jsem připutoval do Moskvy k carovu zpovědníkovi, protopopu Stefanovi a protopopu Ivanovi Něronovu, podali o mně zprávu carovi, a od těch dob mě panovník znal. Otcové mě poslali s listinou zase na staré místo. Já přijdu, — a z mé chalupy nezůstal kámen na kameni. Ale zase jsme se trochu zařídili a ďábel zase proti mně zdvihl bouři.

Přišli do mé vsi komedianti s cvičenými medvědy, s bubny a domrami. A já hříšník, horlivel v Kristu, jsem je vyhnal a jejich maškary a bubny jsem zlámal, jediný v poli proti mnohým, a vzal jsem jim dva velké medvědy; jednoho jsem utloukl, ale zase ožil, a druhého jsem pustil do lesa. A zato mě Vasilij Petrovič Šeremetěv, který plul do Kazaně na vojevodství, vzal před sebe na loď, dlouho mi spílal a pak mi kázal, abych požehnal jeho synovi Matveji holobrádkovi. Já jsem mu však nepožehnal, ale káral jsem ho podle Písma, vidá jeho prostopášné vzezření. Bojarin se hrozně rozhněval, dal mě hodit do Volhy a po dlouhém trápení mě s bitím vyžduchali. Ale potom se se mnou udobřili; u cara v síních mě odprosili a můj

mladší bratr se stal zpovědníkem bojarovy ženy Vasiljevny. Tak Bůh spravuje své lidi.

Ale vraťme se k dřívějšímu. Brzy nato se na mne rozzuřil zase jiný hejtman. Přijel s lidmi k mému dvoru, střílel z kuší a útočil z pušek. Ale já jsem v tu dobu zastrčil závoxy a modlil jsem se úpěnlivě k Pánu: „Hospodine, ukrot ho a upokoj, rozhodnutí je v tvých rukou.“ I utekl od chalupy hnán Duchem svatým. Téže noci přiběhli od něho ke mně a volali celí uplakaní: „Ctihodný otče! Eufimij Stepanovič je v posledním tažení, křičí až hrůza, bije sebou a sténá a jen stále volá: přiveďte mi otce Avvakuma, však to za něho mě Bůh trestá.“ Tušil jsem v tom nějaký úskok a zhrozil se duch můj ve mně. Taktó jsem se pomodlil k Bohu: „Ty, Hospodine, kterýž jsi mě vyvedl z lůna matky mé a ustavil mě z nebytí v bytí. Jestliže mě zardousí, postav mě naroveň s moskevským metropolitou Filipem; jestliže mě probodnou, postav mě naroveň s prorokem Zachariášem; a jestliže mě posadí do vody, ty mě osvobodíš jako Stefana Permského.“ A s modlitbami jsem odjel do domu k Eufimijovi. Sotva mě přivezli na dvůr, vyběhla jeho žena Neónila, chopila mě za ruku a povídá: „Vítám tě, ctihodný náš otče, pojd dál, ty naše světlo

a dobrodinče.“ Nato jsem odvětil: „To je divné, prve jsem byl z kurvy syn, a najednou — ctihodný otče. Má to Kristus ostré důtky, brzo se tvůj muž pokořil.“ Vyskočil Eufimij z peřin, padl mi k nohám a nevěslovně kvílel: „Odpust mi, ctihodný pane, zhřešil jsem před Bohem i před tebou.“ A chvěl se na celém těle. Odvětil jsem: „Chceš už nadále být zdrav?“ On leže odpověděl: „Jistě, ctihodný otče.“ Řekl jsem mu: „Vstaň, Bůh ti odpustí.“ Ale byl těžce potrestán a nemohl sám povstat. Zvedl jsem ho a uložil na postel, vyzpovídal a pomazal svěceným olejem, a byl zdrav. Tak se zalíbilo Kristu. Nazítří mě ve cti propustil domů. S ženou si mne pak zvolili za svého zpovědníka a stali se horlivými služebníky Kristovými. Tak se Bůh pyšným protiví, ale pokorným dává milost.

Zanedlouho mě zase jiní vyhnali z toho místa. Putoval jsem do Moskvy a z boží vůle mě panovník dal ustanovit protopopem v Jurjevci Povolském. Ale tam jsem nezůstal dlouho — jen osm neděl. Ďábel ponoukl popy, sedláky a baby; přišli k patriarchátu, kde jsem právě vyřizoval duchovní záležitosti, vytáhli mě odtud — tisíc nebo půldruhého čítal ten zástup — a uprostřed ulice mě bili holemi a kopali; i ženské tam byly s klacky. Pro mé

hříchy ubili mě div ne k smrti a hodili na nároží. Vojevoda se střelci přispěchali, sebrali mě a tryskem mě odvezli na koni do mé chaloupky. A kolem chalupy postavil vojevoda střelce. Lidé se tlačili kolem chalupy a po městě byl veliký rozruch. A nejvíce řvali popí a ženské, kterým jsem bránil ve smilstvu: „Zabte ho, lotra, z kurvy syna, a tělo hodíme do příkopu psům.“ Ale já jsem třetího dne, když jsem si odpočal, opustil ženu a děti a ještě se dvěma utekl v noci po Volze k Moskvě. Dorazil jsem do Kostromy, avšak i tam protopopa Daniila vyhnali. Ach běda, nikde nám dábel nedal pokoj! Tak jsem došel až do Moskvy a hlásil jsem se u zpovědníka Stefana. Ale on se nade mnou zarmoutil — proč prý jsem opustil církev a chrám? Zase nová potíž. V noci přišel car ke svému zpovědníkovi pro požehnání, a uviděl mě tam. Další mrzutost. — Proč prý jsem opustil své město. — A žena, i děti a čeládka, asi dvacet lidí, zůstali v Jurjevci a kdož ví, jsou-li naživu nebo pobiti. Bylo to hrozné.

Potom přivezl Nikon, náš druh, ze Soloveckého kláštera ostatky metropolity Filipa. Před jeho příjezdem se carův zpovědník Stefan modlil a postil sedm dní s bratřími —

i já jsem přítom byl — aby nám Bůh za patriarchu dal pastýře ke spasení našich duší. S kazaňským metropolitou Kornilijem jsme vlastnoručně napsali supliku o zpovědníku Štefanovi a podali ji carovi a carevně, aby on se stal patriarchou. Ale Stefan sám nechtěl a radil za metropolitu Nikona. Car ho poslechl a napsal Nikonovi vstříc posláni: Nejsvětějšímu metropolitovi novgorodskému a velikoluckému a celé Rusi k radosti a tak dále. Když Nikon přijel, chytračil s námi jako lišák, klaněl se a bratříčkoval. Tušil, že má být patriarchou, a bál se, aby nedošlo k rozmiškám. II Darma mluvit o těch pletichách. Sotva ho udělali patriarchou, už nás nechtěl pustit ani do Křížové síně. A pak začal prskat jed. O velikém postu poslal do Kazaňského chrámu protopopu Ivanovi Něronovu memorandum. Byl to můj zpovědník a stále jsem byl u něho v chrámě. Jak někam odešel, měl jsem chrám na starosti já. Mluvílo se tehdy, že bych mohl přejít do Spasitelova chrámu v Kremlu na místo po nebožtíku Silinovi. Ale Bohu se tak nezlíbilo a ani sám jsem do toho neměl tuze chuť. Byl jsem rád, že se držím v Kazaňském chrámě a můžu tam kázat. Lidu přicházelo mnoho.

III Tedy v onom memorandu píše Nikon:

Toho a toho roku, toho a toho dne. Podle podání svatých otců a apoštolů nesluší se v chrámě klást poklony vkleče, ale musíte se klanět po pás, a také se křížujete třemi prsty. — Sešli jsme se s bratřími a zamysleli se. Bylo nám, jako by měl udeřit mráz. Srdce ochladlo a zachvěly se nám nohy. Něronov mi světil chrám a uchýlil se do Čudova kláštera, kde se v kobce o samotě modlil sedm dní. A tam při modlitbě slyšel hlas ze svatého obrazu: „Nastal čas utrpení, musíte trpět a vytrvat.“ Sám to s pláčem pověděl mně a také kolomenskému biskupovi Pavlovi, kterého Nikon nakonec v novgorodském kraji upálil na hranici; pak kostromskému protopopovi Daniilovi, a řekl to i ostatním bratřím. My jsme pak s Daniilem sepsali výpisky z knih o složení prstů a o klanění a podali jsme je carovi. Bylo to napsáno podrobně, ale nevím, kam je schoval; myslím, že je odevzdal Nikonovi.

Zanedlouho potom Nikon zatkl Daniila v klášteře za Tverskou branou, ostříhal ho před carem, strhl z něho sutanu a spílaje mu nechal ho odvést do pekárny Čudova kláštera a po dlouhém mučení ho poslal do vyhnanství v Astrachani. Tam mu vložili na hlavu trnový věnec, umořili ho v hladomorně. Po Daniilovi jali jiného Daniila,

protopopa těmnikovského, a uvěznil ho v Novospasském klášteře. Též protopopa Ivana Něronova — v chrámě mu sundal skufii, zavěhl ho v Simonově klášteře, pak ho poslal do vyhnanství na Volgodu do Kameného kláštera Spasitelova a potom do Kolské pevnosti. A nakonec, po mnohém strádání ubožák zemdlel — přijal tři prsty a tak i zemřel. Ach, jaký žal! Každý, kdo se domnívá, že stojí, střež se, abys nepadl. Je to krutý čas, když — podle slov Páně — i vyvolení mohou být svedeni duchem Antikristovým. Je velmi třeba úpěnlivě se modlit k Bohu, aby nás spasil a slitoval se nad námi, neboť je milostivý a má v lidech zalíbení.

Nato sebrali mne — při půlnoční — Boris Něledinskij se střelci.¹⁾ Se mnou vzali asi šedesát lidí. Ty odvedli do vězení, ale mne v noci uvrhli do řetězů na patriarchově dvoře. Sotva se rozbřeslo v nedělní den, posadili mě na vůz s rozpjatýma rukama a vezli mě z patriarchova dvora do Androňjevova kláštera. Tam mne v poutech uvrhli do temné kobky pod zemí. Tak jsem seděl tři dni, nejedl a nepil. Seděl jsem potmě a klaněl jsem se v poutech — nevím, zdali na západ, nevím, zdali na východ. Nikdo ke mně nepřicházel, jen myši a švábi, a cvrčci tam halasili, a spousta

blech. Třetí den jsem vzlačněl — totiž dostal jsem hlad — když tu po nešporech najednou stál přede mnou — nepoznal jsem, zdali anděl nebo zdali člověk, a posud nevím. Jen jsem se potmě pomodlil, a on mě vzal za rameno, dovedl mě v poutech k lavici a tam mě posadil. Vložil mi do rukou lžíci a dal mi polknout trochu chleba a zelné polévky — bylo to tuze chutné sousto — a řekl: „Dost, to ti stačí k posilnění.“ A byl tentam. Dveře se neotevřely, a byl tentam. Zvláštní, že by člověk? A co když anděl? Nebylo by divu, vždyť nikam mu není zamezen přístup. Nazítří přišel archimandrita s bratřími a vyvedli mě. Hubovali mě, že jsem se nepodrobil patriarchovi, ale já jsem horlil proti němu podle Písma svatého a lál jsem mu. Sňali mi velký řetěz a spoutali mě menším. Pak mě odevzdali pod dohled nějakému mnichovi a kázali mě odvléct do chrámu. Před chrámem mi rvali vlasy, tloukli do žeber, cloumali za pouta a plivali do očí. Bůh jim odpusť v tomto věku i budoucím. Neboť není to jejich dílo, ale úskočného Satana. Tam jsem seděl čtyři týdny. IV

Tou dobou po mně vzali Longina, protopopa muromského; v katedrále před carem ho dali ostříhat při mši. Tehdy při přenosu

218

rále, aby mě ostříhali, a dlouho mě při mši drželi na prahu. Car se zvedl ze svého místa, přistoupil k patriarchovi a uprosil ho. Tak mě neostříhaného odvezli do Sibiřské kanceláře a odevzdali státnímu písaři Tretjaku Bašmakovi, který nyní rovněž trpí pro Krista. Jako mnich Savatij je uvězněn v Novospasském klášteře, také v podzemním vězení. Ochraňuj ho, Hospodine — činil mi tehdy dobře!

Ve vyhnanství na Sibiři

Pak mě poslali na Sibiř s ženou a dětmi. Co jsme zakusili cestou útrap, to by bylo dlouhé vyprávění a připomenu jen něco. Protopopová tehdy porodila hošíka; vezli jsme ji nemocnou na voze až do Tobolska. Tři tisíce verst jsme se vlekli asi třináct neděl vozem i po vodě a polovinu cesty na saních.

Arcibiskup tobolský mi opatřil místo. Tam mě v církvi postihly veliké útrapy. Za půl roku jsem byl pětkrát nařčen z úkladů proti carovi. Zvláště jeden, nějaký Ivan Struna, písař arcibiskupské kanceláře, otrásl mnou až do té duše. Arcibiskup odjel do Moskvy a on mě za jeho nepřítomnosti napadl z návodu ďáblova. Bez důvodu chtěl ztýrat zpěváka

220

mého kostela Antonije. Ale Antonij mu utekl a přiběhl ke mně do chrámu. Tu se Ivan Struna sebral s lidmi a přišel na druhý den ke mně do chrámu — právě jsem zpíval večerní mši — vpadl dovnitř a chytil Antonije na kruchtě za bradu. Já jsem zatím zavřel a zamkl kostelní vrata a nikoho nevpustil. Struna řádil v kostele jako čert. Nechal jsem mše, s pomocí Antonijovou jsem ho posadil uprostřed kostela na podlahu a za rušení církevních obřadů jsem ho jaksepatří zmrskal řemenem. Ostatní, asi dvacet lidí, všichni utekli pronásledování Duchem svatým. Pak jsem přijal od Struny pokání a pustil jsem ho domů. Ale Strunovi příbuzní, mnichové a popi, pobouřili celé město, aby mě nějak zahubili. O půlnoci přijeli k mému dvoru se saněmi, dobývali se k nám a chtěli mě vzít a hodit do vody. Ale božím strachem byli zahánáni a dali se na útěk. Hrozně usouzený jsem se měsíc před nimi tajně skrýval. Někdy jsem nocoval v kostele, jindy jsem se uchýlil k vojevodovi. Už i do vězení jsem jednou chtěl, jenže mě tam nepustili. Takové to byly časy. Často mě provázel Matvej Lomkov, co se jako mnich jmenuje Mitrofan — však později byl v Moskvě u metropolitů Pavla sakristiánem, v katedrále mě ostříhal s diákonem Afanasijem.

219

Pak mě zase vedli s rozpjatýma rukama pěšky na patriarchův dvůr. Tam se dlouho se mnou hrdlovali a zase mě odvedli. O Nikitově dni byl průvod s křížem, a tu mě zase vezli na voze proti průvodu. Přivezli mě ke kated-

221

Předtím to byl dobrý člověk, a teď ho ďábel pohltil.

Potom přijel arcibiskup z Moskvy a Strunu spravedlivě uvrhl do pout za jeho vinu. Někjaký člověk se totiž dopustil krvesmilství se svou dcerou, ale Struna vzal půl rublu a propustil chlapa bez trestu. Vojevoda ho zato poručil spoutat a připomněl přitom i mou záležitost. Neboť Struna kdysi přišel do vojevodské kanceláře a obvinil mě z úkladů proti carovi. Vojevodové ho dali pod dozor k nejlepšímu bojarskému synovi Petrovi Beketovu. Běda, tak přišla zkáza do domu Petrova. Ještě dosud má duše toho želi. Arcibiskup se se mnou poradil a podle zákonů proklínal Strunu pro krvesmilství v neděli pravoslavi ve velkém chrámu. Onen Petr Beketov přišel do chrámu a zlořečil arcibiskupovi i mně. Když pak v tu chvíli odešel z chrámu a kráčel k svému domu, posedl ho ďábel a trpkou smrtí zle zahynul. A my s vojevodou jsme prikázali jeho tělo uprostřed ulice pohodit psům, aby měšťané oplakávali jeho hřích. Sami jsme tři dni pilně prosili Boha, aby mu při skonání věku bylo odpuštěno. Pro jeho lítost nad Strunou ho postihla taková záhuba. Po třech dnech vojevoda i my sami jsme jeho tělo důstojně pohřbili. Ale už dost o té politováníhodné záležitosti.

222

Potom přišel výnos: bylo nařízeno odvézt mě z Tobolska na Lenu za to, že podle Pisma svatého zlořečím a spílám Nikonovu kacířství. V téže době mi přišel z Moskvy list. Moji dva bratři, kteří žili v paláci u carevny, oba uměli na mor s ženami i dětmi. I mnoho jejich přátel a příbuzných pomřelo. Vylil Bůh na carstvo kalich hněvu svého. Ale nevzpamatovali se nešťastníci a dále církev jitrí. Tehdy promluvil Néronov k carovi a vykládal mu tři rány za církevní rozkol: mor, meč, rozpolcení. A to se všechno splnilo v našich dnech. Ale Bůh je milostivý: potrestal, ale pro naše pokání se nad námi slituje, odžene choroby duší našich i těl a dá nám klid. Doufám a naději skládám v Krista, čekám na jeho milosrdenství a očekávám zmrtvýchvstání.

Tak jsem vstoupil zase na svou loď, která mi byla ukázána a o níž jsem výše mluvil, a plul jsem na Lenu. Ale když jsem přijel do Jenisejska, přišel jiný výnos: bylo nařízeno odvézt mě do Daur — bude to z Moskvy dvacet tisíc verst i víc. A dali mě do pluku k Afanasijovi Paškovu — bylo u něho asi šest set lidí. A pro mé hříchy byl to člověk surový a nelidský: stále jen lidi páčil, mučil a bil. Já jsem se mu něco nadomlouval —

223

a sám jsem mu padl do rukou. Však i z Moskvy od Nikona dostal příkaz týrat mě.

Když jsme vyjeli z Jenisejska a přijeli na velkou řeku Tunguzku, bouře docela zatopila mou bárku; nateklo do ní uprostřed řeky plno vody — i plachta byla roztrhaná. Jen paluba vyčnívala nad hladinu a jinak se všechno pohřtízilo do vody. Má žena jakžtakž vytahala na palubu děti a pobíhala tam prostovlasá. A já s pohledem k nebi volám: „Hospodine, zachraň nás, Hospodine, pomoz!“ A z boží vůle nás proud zahnal k břehu. Mnoho by se dalo o tom mluvit. Na druhé borce strhl příval dva lidi a utonuli ve vodě. Potom jsme loď na břehu opravili a zase jsme pluli dále.

Když jsme se dostali na Šamanské přeřeje, připluli nám vstříc nějakí lidé a s nimi dvě vdovy — jedna asi šedesátiletá a druhá i starší. Pluly do kláštera složit řádový slib. Paškov je posílal zpátky a chtěl je provdat. A já mu povídám: „Podle zákona se nesluší takové provdávat.“ On však, místo aby mě poslechl a vdovy propustil, rozzlobil se a usmyslil si mě ztýrat. Na druhých přeřejích, Dlouhých, začal mě vyhazovat z bárky: „To kvůli tobě bárka tak špatně pluje, ty kacíři jeden. Táhní si po horách, a s kozáky nechod!“ Ach, byla

224

to hrůza! Hory vysoké, neproniknutelné houštiny; kamenná skála stojí jako zeď, vrchu nedohlédneš, leda bys zlomil vaz. V těch horách se nalézají velcí hadi a bývají v nich husy a kachny — rudé peří, černí havrani a šedé kavky; jsou v těch horách orli i sokoli i supi i krocani i pelikáni i labutě a mnoho, přemnoho jiných divokých ptáků. A také se v těch horách toulá mnoho divoké zvěře: srny a jeleni, zubří, losi i kanci, vlci i divocí berani — před našima očima, a chytit je nelze. Na ty hory mě vyhazoval Paškov, bydlit s divokou zvěří, s hady a dravci. Napsal jsem kratičké psaní s takovým začátkem: Človče, boj se Boha trůnícího s cherubíny a hledícího do propastí. Před ním se chvěje všechno tvorstvo i člověčenstvo, ty jediný jím pohrdáš a není ti to vhod... a tak dále, bylo tam mnoho napsáno. A poslal jsem mu to. A tu přiběhlo asi padesát mužů, vzali mou bárku a uháněli k němu... bylo to od něho asi tři versty. Uvařil jsem kozákům kaši, beztoho měli hlad. A oni chudáci jedli a třáslí se, ba někteří na mne hleděli s pláčem, protože mě litovali. Když bárku dovedli, chopili se mě bičici a dovedli před něho. Stál s kordem a celý se třásl. Povídá mi: „Co jsi ty za popa, řádný nebo sesazený?“ A já na to:

225

„Ját jsem protopop Avvakum. Pověz, co ode mne chceš!“ Zaričel jako divá zvěť, udeřil mě po tváři a hned po druhé, pak po hlavě. Povalil mě na zem, uchopil čakan a ležícího mě třikrát udeřil po zádech. Pak mě svlékl a vysázal mi na záda 72 rány knutou. A já říkám: „Hospodine, Ježíši Kriste, Synu boží, pomoz mi!“ A neustále říkám totéž, stále totéž. Mrzelo ho, že neprosím o slitování. Ke každé ráně jsem říkal modlitbu, až uprostřed bití jsem na něho vzkřikl: „Nech toho bití!“ Poručil tedy přestat. Tu jsem k němu promluvil: „Zač mě biješ, víš-li pak?“ Dal mě ještě tlouct do žeber a pak mě pustili. Celý roztřesený jsem se zhroutil. Nechal mě odvléci do nákladní bárky a spoutaného na rukou i na nohou mě hodili ke stěžni na příční trám.

Bylo to na podzim. Pršelo na mne a celou noc jsem ležel jako pod okapem. Dokud mě bili, nebolelo mě to při těch modlitbách. Ale když jsem tak ležel, vloudilo se mi na mysl: Zač jsi ty, Synu boží, dopustil, aby mě tak bolestně zbili? Vždyť jsem se zastával tvých vdov. Kdo bude soudcem mezi mnou a tebou? Když jsem špatně činil, nezkrušils mne tak; ale nyní nevím, čím jsem zhřešil. — Jako bych byl dobrý člověk, a zatím jsem

byl jak ten farizej, se zastranou hubou, a volal jsem na soud panovníka Hospodina. I Job sice mluvil tak, ale to byl spravedlivý muž a bez hřichu, a k tomu neznal Písmo, žil mimo Zákon, v barbarské zemi, a Boha poznal jen ze stvoření. Kdežto já předně jsem hříšný a za druhé stavím na křesťanském zákoně a všude jsem posilován Písmem, že musíme skrze mnohé utrpení vejíti do království božího — a k jaké zpozdilosti jsem došel. Běda mi! A proč jen má bárka se mnou neutonula? — V té chvíli se rozjitřily mé kosti a žíly se stáhly, srdce ustalo a už jsem dokonával. Šplíchl mi do úst vody a tu jsem vzdychl a kál se před Hospodinem. A milý náš Bůh je milostiv pro naše pokání, nevzpomíná našich prvních poklesků. A hned bylo po bolesti.

Nazítí mě hodili do bárky a vezli mě napřed. Když jsme přijeli k peřejím, k těm největším, k Padunu — řeka v tom místě je na verstu široká a jsou tam tři úskalí; co nepropluje vraty, rozštíjí se napadrť — tedy na tom místě mě přivezli k jedné peřeji. Svrchu lil déšť se sněhem. Měl jsem přes ramena přehozený jen lehký kaftan a voda mi lila po zádech i po břiše. Bylo to tuze svízelné postavení. Vytáhli mě z bárky a v okovech mě vlekli kolem té peřeje po kamení. Bylo to

hrozně trudné, ale v duši mi bylo dobře. Už jsem si podruhé nestýskal na svého Spasitele, ale přišla mi na mysl slova řečená prorokem a apoštolem: Synu můj, nepohrdej kázní Páně, aniž sobě stýskej, když od něho trestán býváš. Nebo koho miluje Pán, toho trestá, a švihá každého, kteréhož za syna přijímá. Jestliže kázeň snášíte, Bůh se vám podává jako synům. Blížíte-li se mu bez trestání, jste parchanti a ne jeho synové. — Těmito slovy jsem se utěšoval.

Pak mě přivezli do Bratského ostrohu a uvrhli mě do studeného vězení, jen trošku slámy mi dali. Seděl jsem do Filipova postu v chladné věži. Bývá tam v tu dobu zima, ale Bůh mě všemožně hřál i bez šatů. Jako psík jsem ležel ve slámě na břiše; záda jsem měl samý bolák. Někdy mi dali jíst, někdy ne. Bylo tam mnoho myši a tloukl jsem je kněžskou čapkou, ani hůlku mi ti hlupci nedali. Blechy a vši se jen hemžily. Byl bych chtěl na Paškova křiknout: Pusť mě! — ale moc boží tomu zabránila a kázala mi trpět. Šest neděl po ztýrání mě převedli do teplé chatrče a tam jsem přezímoval v okovech s rukojmími a se psy. A má žena s dětmi byla dopravena asi na dvacet verst ode mne. Tam ji celou zimu trápila baba Xenie — nadávala a hubovala.

Syn Ivan — tehdy ještě maličký — přivlekl se ke mně po Narození Páně na návštěvu, ale Paškov ho dal uvrhnout do studeného vězení, kde jsem dřív seděl já. Takové dítě — seděl tam přes noc a málem by tam byl zmrl. Druhý den ho zase nechal zahnat k matce. Ani jsem ho neviděl. Než se dovlekl k matce, omrzly mu ruce a nohy.

Na jaře jsme zase jeli dál. Ze zásob zbylo máloco, a já první jsem byl docela okraden, o knihy a skoro o všechny šaty, ale tu a tam něco přece zůstalo. Na Bajkalském moři jsem zase tonul. Po řece Chilku mě přinutil v popruhu táhnout loď. Byla s ní hrozná dřina, ani pojist nebylo kdy, neřkuli spát. Celé léto jsme se lopotili proti vodě. Od té vodní dřiny na podzim lidé hynuli a mně zmodraly nohy i břicho. Dvě léta jsme se brodili vodou a obě zimy jsem vlácel lodí přes hory.

Tam na Chilku jsem tonul potřetí. Proud strhl mou bárku od břehu; bárky jiných lidí stály, ale mou strhl proud. Žena a děti zůstaly na břehu a mne samého s kormidelníkem unášel proud. Voda byla dravá, převracela bárku hned vzhůru dnem, hned z boku na bok. Plazil jsem se po ní a křičel jsem: „Královno nebeská, pomoz! Ty naše naději, nepotápěj nás!“ Hned mám nohy ve vodě, hned

zase vylezu vzhůru. Tak nás to neslo verstu i yic, až nás lidé zachytili. Voda nám všechno promáčela do poslední niti. Ale co se dalo dělat, když se tak zlíbilo Kristu a přečistě Bohorodičce! Vystoupím z vody a směju se, ale lidé bědují, rozvěšují po křoví mé šaty; atlasové a dykytové kožichy a mnoho všelijakých hadříků, co ještě zůstalo po truhlicích a pytlích, ale od té doby všechno shnilo a zůstali jsme nazí. Paškov mě chtěl zase bít, že prý to všechno dělám pro smích lidem. I znovu jsem úpěnlivě prosil Bohorodičku: „Nebeská moje královno, přesvatá Matko boží, zkrot toho hlupáka!“ A Bohorodička přemilá ho zkrotila, slitovala se nade mnou.

Přijeli jsme k jezeru Irgeni. Tam byla převlaka, začali jsme přes zimu vléct loď. Ale Paškov mi vzal pomocníky a druhým zakázal u mne pracovat. Děti byly maličké, jedlíků až moc, ale na práci nikoho. A tak si chudák protopop samotinký zrobil sáně a celou zimu se vláčel přes převlaku. VII Když jsme se konečně dobelhali k vodě, vypluli jsme zjara na vorech dolů po řece Ingodě.

Bylo to už čtvrtý rok, co jsem plul od Tobolska. Plavili jsme stavební dříví na domy a opevnění. Ale nebylo co jíst. Lidé začali umírat hladu a od lopotného brodění

vodou. Řeka byla mělká, vory těžké a dozorcí nemilosrdní, hůlky hrubé, pruty sukovité, knuty ostré, týráni kruté — oheň a kolo — a k tomu ještě lidé hladoví: sotva ho začnou mučit, zemře.

Ach, byly to hrozné časy. Nevím, kde Paškov nechal rozum. Má protopopová měla moskevský jednořadový kabátec, co neshnil; v Rusku by stál pětadvacet rublů a v těch krajích ještě víc. Dal nám za něj čtyři pytle žita a tak jsme se pár let vlekli po řece Něrči a přetloukali to živobytí o trávě. Všechny lidi umožil hladem, nikam je nepouštěl sehnat něco k jídlu, takže jim jen málo zbývalo. Bloudili po stepích a po polích, kopali trávu a kořínky a my s nimi. A v zimě — borovici. Někdy nám Bůh dal koňského masa a nalézali jsme i kosti ze zvířat zadávených vlky; co vlk nesežral, to my jsme dojedli. Ba někteří jedli i zmrzlé vlky a lišky a všelijaké svinstvo, co se naskytl. Jednou kobyla porodila hříbě. Ti hladovci potají snědli hříbě i s hnusným kobylím koláčem. Když se to Paškov dověděl, utloukl je knutou k smrti. I kobyla pošla — všechno vzalo zkázu — protože z ní to hříbě vytáhli neuměle. Sotva ukázalo hlavu, vytrhli je a počali jíst hnusnou krev. Ach, byly to doby! Umřeli nám v těch trampotách dva

malí hoši a my ostatní jsme se všelijak vláčeli po horách a po ostrém kamení nazí a bosí a protloukali se o trávě a kořincích. A já hříšník jsem také sám chtěl nechtěl pojídal to kobylí maso i maso z mršín zvířecích a ptačích. Běda mé hříšné duši! Kdo dá hlavě mé vodu a pramen slz, abych oplakal svou ubohou duši, již jsem zahubil světskými rozkošemi?

Ještě že nám v té době pomáhala v Kristu bojaryně Eudokie Kirilovna, vojevodova snacha, a také jeho, Afanasijova žena, Tekla Semjonovna. Ony nám bez jeho vědomí ský-taly úlevu v hladomoru — někdy nám potají pošlou kousek masa, jindy bochníček chleba, jindy trošinku moučky a ova, kolik bylo po ruce, čtvrt pudu nebo pár liber, a někdy i pěkného půl pudu našetří a pošle a někdy nám nahrabala od krav žrádla z koryta. Má dcera, chudinka ubohá, Agrafena, často tajně přicházela pod jejich okno. Je to k smíchu i k pláči — někdy to dítě od okna zahnal bez panina vědomí, ale někdy hodně donesla. Tehdy ještě byla malinká, ale teď je jí už 27 let. Žije má ubohá jako panna plačky se svými sestrami v Mezeni a všelijak tam živoří. A matka i bratři sedí v zemi zakopání. Ale co dělat? Nechtě hořce trpí všichni pro Krista,

a budiž tomu tak s boží pomocí. Je to už tak zařízeno, že musíme trpět pro víru Kristovu. Rád jsi, protopope, obcoval se slavnými, rád i nyní trp, ubožáku, do konce. Jakož psáno je: blahoslavený, kdo vytrvá až do konce. Ale dost o tom, vraťme se k dřívějšímu.

Taková velká nouze trvala v Daurské zemi šest až sedm let, ale později polevila. Jenže Afanasij mě stále tupil a vyhledával mou smrt. Za té veliké nouze poslal ke mně dvě vdovy, Marii a Sofii. Byly to jeho oblíbené děvečky, posedlé nečistým duchem. Sám je mnoho kouznil a zaklínal, ale když viděl, že nic nepořídí a že zlo je větší, neboť zlý duch je trápil velmi krutě, bily sebou a křičely, tedy mě povolal, poklonil se mi a povídá: „Prosím, ujmí se jich a postarej se o ně; budeš-li se modlit k Bohu, Bůh tě vyslyší.“ A já jsem mu odpověděl: „Pane, nezměrná je tvá prosba, ale s modlitbou našich svatých otců je Bohu vše možné.“ A ty ubožáčky jsem přijal. Promiňte! Na Rusi to bývalo běžné, že do mého domu byli přivedeni tři čtyři posedlí a bývali tam, dokud z nich za modliteb svatých otců nevyšli zlí duchové přispěním a z rozkazu Boha živého a Pána našeho Jezu Krista, Syna božského, našeho

světla. Pokropím je slzami a vodou, pomazu olejem, odzpívám bohoslužbu ve jménu Kristově a síla boží odžene z lidí zlé duchy a uzdravili se, ne pro mou zásluhu, ale pro svou viru. Dříve milost působila skrze osla v případě Balaamově, skrze rysa v případě Juliánově a skrze jelena v případě Sissiniově: hovořili lidským hlasem. Bůh, kdekoli chce, přemáhá rád přírodu. Přečti si Život Theodora Edesského a tam najdeš, že i smilnice vzkřísila mrtvého. Neboť v nomokánoně stojí psáno: ne každému dává Duch svatý požehnání, ale skrze všechny, kromě kacíře, působí.

Přivedli tedy ty posedlé ženy ke mně. Podle obyčeje sám jsem se postil a ani jim jsem nedával jíst, trval jsem na modlitbách, mazal je olejem a jednal jsem podle svých zkušeností. A ženy nabyly v Kristu jasného rozumu a uzdravily se. Vyzpovídal jsem je a posloužil jim tělem Páně. Zůstávaly u mne a modlily se k Bohu. Tak si mě oblíbily, že nechtěly jít domů. Ale když se Paškov dověděl, že je zpovídám, rozzlobil se na mě hůř než dříve a chtěl mě upálit na hranici, že prý vyzvídám jeho tajemství. Jářku, jakpak jim mám posloužit tělem Páně, aniž je vyzpovídám? A jestliže neposloužíš posedlému

je přecistě tělo tvé a nejtchodnější krev tvá. Proto se k tobě modlím, smiluj se nade mnou, odpusť mi a oslab mé hříchy, vědomé i nevědomé, v slově i skutku, úmyslné i bezděčné, rozumem i duší, a učin mě hodným, abych bez zásluh mohl přijmout tvých přecistých svátostí k prominutí hříchů a životu věčnému, neboť požehnaný jsi na věky. Amen!“ Pak padni před obrazem Kristovým na zem, vyslov prominutí, vstaň a polib obrazy, pokřižuj se, s modlitbou přijmi svátost, zapij vodou a znovu se pomodli k Bohu. Nuže, sláva Kristu. I kdybys potom umřel, je to přece dobré.

Ale už jsem o tom dost pověděl. Sami víte, co se patří. Budu zase mluvit o těch ženách. Paškov obě ty ubohé vdovy ode mne vzal a místo díků mi nadával. Doufal, že Kristus to jen tak zařídí. Ale dostaly záchvaty horší než dříve. Zavřel je do prázdné chatrče a nikdo k nim neměl přístup. Povolal k nim černého popa, ale ony po něm házely poleny, a tak táhl pryč. Já doma pláču, ale nedalo se nic dělat. U domu jsem se nesměl ukázat, protože se na mne Paškov strašně zlobil. Tajně jsem jim poslal svěcenou vodu, přikázal jsem je umýt a napojit, a tak se těm ubožáčkám ulevilo. Samy se ke mně připlížily a já jsem jim dal

tělem Páně, vůbec zlého ducha ani nevyženeš. Vždyť zlý duch není sedlák, nebojí se klacku. Zato se bojí Kristova kříže, svaté vody a svěceného oleje a naprosto prchá před tělem Kristovým. Jinak než těmito svátostmi léčit neumím. V naší pravoslavné církvi bez zpovědi nikdo nemůže přijímat. V římské církvi to dělají, že nedbají na zpověď. Ale nám, kteří zachováváme pravoslaví, se to nesluší, ale vždycky musíme hledat pokání. A jestliže v případě nouze nenajdeš kněze, svěť zkušenému bratru svůj hřích a Bůh ti odpustí s ohledem na tvé pokání. Pak po menším soukromém obřadě sám si uděl svátost. Měj při sobě zásobní prosforu. Jsi-li na cestě nebo na lovu nebo vůbec kdekoliv jinde mimo kostel, povzdechni před Pánem, a jak bylo výše řečeno, vyzpovídej se bratru. Pak s čistým svědomím přijmi svátost: tak to bude dobře. Po postu a po obřadu před Kristovým obrazem prostři na schránku šáteček a zapal svíčku. Vezmi do nádobky trochu vody, naber ji lžičkou a část těla Kristova s modlitbou vlož do vody na lžičku, vše to v dýmu kadidla. Pak s pláčem zvolaj: „Věřím, Hospodine, a vyznávám, že ty jsi Kristus, syn Boha živého, který přišel na svět spasit hříšníky, z nichž první jsem já. Věřím, že toto vpravdě

pomazání ve jménu Kristově. Tak Bůh dal, že se opět uzdravily a zase šly domů. Ale v noci často ke mně přiběhly tajně se pomodlit k Bohu. Staly se z nich rádné dítky boží, přestaly vyvádět a byly velmi pobožné. Později vstoupily v Moskvě se svou paní do Vozněsenského kláštera. Buď za ně pochválen Pánbůh! IX

Od řeky Něrče jsme se pak vraceli zase zpátky do Ruska. Pět neděl jsme jeli po náledí na saních. Pro děti a naše krámy mně dal dvě herky. Ale já s protopopovou jsem musil klusat pěšky a byli jsme od ledu celí potlučení. Země je to barbarská a jinozemci nepřátelští. Nesmíme zůstat pozadu za koňmi, ale nemůžeme jim stačit, jak jsme hladní a utmáčení. Chudera protopopová taktak se vleče, a na jednou upadne, tak hrozně bylo kluzko. Stávalo se, že se při chůzi svalila a někdo druhý o ni klopytl a také se svalil. Oba volali a nemohli vstát. Mužik volá: „Matičko důstojná, promiň!“ A protopopová volá: „Vždyť ty mě, kmotře, zadávíš!“ Přišel jsem k nim, a tu mi chudera vyčítá a říká: „Dlouho-li ještě, protopope, budem snášet tyhle trampoty?“ A já na to odpovídám: „Do samé smrti, Markovno!“ A ona s povzdechem odpověděla: „Dobrá, Petroviči, tak ještě poklušem!“

Měli jsme slepičku černoušku, snášela denně po dvou vejcích z božího příkazu dítěti na potravu, a tak nám vypomáhala v naší nouzi. Bůh to tak zařídil. Jak jsme ji tak vezli na saních, nešťastnou náhodou jsme ji umačkali. Ještě teď je mi líto té slepičky, když si na ni vzpomenu. Zázrak, a ne slepička. Celý rok dávala po dvou vejcích denně. Sto rublů za ni — jak když plivne, ať visím! A jako by duši mělo to boží stvořeníčko, tak nás živila. Klovala s námi borovou kaší, a když se poštěstila ryba, tedy i rybku klovala. A za to nám dávala po dvou vejcích denně. Buď chvála Bohu, od něhož pochází všechno požehnání. A nepřišli jsme k ní jen tak obyčejně. Bojaryni všechny slepice osleply a začaly vymírat. Tehdy sebrala slípky do koše a poslala je ke mně, aby prý báťuška byl tak dobrý a za slípky se pomodlil. A já jsem uvažoval: Je to naše dobrodějka a potřebuje slípky pro své dětičky. Tak jsem odzpíval nad nimi modlitbu, vykropil je a podkouřil kadidlem. Pak jsem zašel do lesa, zrobil jim koryto, aby měly z čeho zobat, i to jsem vykropil vodou a všechno jsem jí to poslal. Slepice na boží pokyn se uzdravily a okřály pro její víru. A z toho plemene byla i naše slepička. Ale už dost řečí o tom. Však ono to tak není

u Krista zařizeno teprve nyní. Už Kosma a Damián lidem i dobytku činili dobrodiní a uzdravovali je v Kristu. Neboť všechno patří Bohu: i to hovádko, i ptáček je k větší slávě jeho, přečistého Pána, ovšem i kvůli člověku.

Tak jsme se zase dovlekli na Irgeňské jezero. Bojaryně byla tak dobrá a poslala nám rendlík pšenice. A najedli jsme se kaše. Eudokie Kyrilovna byla vskutku má dobrodějka, ale i jí jednou ďábel ponoukl. Stalo se to tak: měla syna Simeona. Narodil se tam a já jsem odříkal modlitbu a pokřtil ho. Každý den ho posílala ke mně pro požehnání. Požehnal jsem ho křížem, pokropil vodou, políbil a poslal zpět. A děcko bylo zdravé a čilé. Přihodilo se však, že jsem nebyl doma a nemluvně se rozstonalo. Ona zmlomyslněla, rozhněvala se na mne a poslala dětátko k mužiku zaříkáváči. A když jsem se to potom dověděl, rozhněval jsem se na ni a tak jsme se velice rozvadili. Nemluvně se roznemohlo ještě hůř, pravá noha i ruka mu uschly jako hůlky. Hryzlo ji svědomí, nevěděla, co dělat, a Bůh na ni seslal ještě větší muka: dítě bylo v posledním tažení. Pěstounky s plácem přišly ke mně a já jsem jim řekl: „Když je ženská ztřeštěná, ať si žije po svém.“ A čekal jsem její pokání. Viděl jsem, že jí ďábel velmi za-

tvrdil srdce, a vzýval jsem Pána, aby ji přivedl k rozumu. A Hospodin, přemilostivý Bůh, obměkčil nivu jejího srdce: poslala nazítří svého prostředního syna Ivana ke mně prosit za odpuštění pro matku. S plácem chodil kolem mé pece a klaněl se. Já jsem ležel nahý pod březovou kůrou na peci, protopopová byla v peci a děti někde zalezly. Bylo to v době deště a teklo nám do srubu; už jsme neměli šatů a všelijak jsme se protloukali. Abych jí dal za vyučenou, vzkázal jsem jí: „Vyříd své matce, ať jde prosit za odpuštění kouzelníka Orefu.“ Ale pak přinesli nemocné dítě, poručila, aby je položili přede mnou. A všichni pláčou a klanějí se. Vstal jsem, vytáhl jsem z bláta pitrachil a našel jsem svíceného oleje. Pomodlil jsem se k Bohu a zapálil kadidlo, pomazal jsem kojence olejem a požehnal křížem. A Bůh dal, že dítě se zase uzdravilo, i na rukou i na nohou. Dal jsem mu napít svícené vody a poslal ho k matce. Hleď, posluchači, jakou moc mělo mateřské pokání: vyléčila svou duši a zachránila syna. A jak jinak — Bůh vždycky byl s kajícími. Nazítří nám poslala ryb a pirohů — však nám hladovým přišly vhod. A od té doby jsme se smířili. Po návratu z Daur umřela má drahá přítelkyně v Moskvě

a já jsem ji pochovával ve Vozněnském klášteře. O té příhodě s kojencem se dověděl i Paškov, sama mu to vyprávěla. Když jsem pak k němu přišel, poklonil se nízkou a povídá: „Bůh ti požehnej, jednáš vskutku otcovsky, že nevzpomínáš, co zlého jsem ti udělal!“ A tehdy mi poslal hodně jídla. Ten hošík byl jeho oblíbený vnuk, sám mu byl kmotrem, a proto měl o něho velkou starost.

Ale zanedlouho potom mě zase chtěl mučit. Poslyšte, zač. Posílal svého syna Jeremeje na válečnou výpravu do Mongolského carství a s ním dvaasedmdesát kozáků a dvacet domorodců. Nechal si od tamějšího domorodce šamanit, to jest hádat, zdali se jim výprava podaří a vrátí-li se vítězně domů. Čaroděj byl prostý mužik a žil blízko mého srubu. Přivedl večer k sobě berana a začal nad ním čarovat, kroutil jím sem tam, až mu ukroutil hlavu a zahodil ji pryč. Začal skákat a tančit a vzývat duchy, a když už dlouho křičel, udeřil sebou o zem a pěna mu šla z úst. Duchové ho tísňili a on se jich ptal: „Podaří se tažení?“ A duchové odpověděli: „Vrátíte se s velikým vítězstvím a velkým bohatstvím.“ Vůdcové byli rádi a všichni lidé se těšili: „Přijedeme bohatí.“ Och, bylo tehdy trpkou mé duši, a ani nyní mi není sladko. Špatný pas-

týř zahubil své ovce, pro hořkost zapomněl, co je řečeno v evangeliu, když synové Zebedéovi tak reptali na tvrdé obyvatelstvo: Pane, chceš-li, ať díme, aby oheň sestoupil z nebe a spálil je, jako i Eliáš učinil? Ale Kristus obrátiv se potrestal jich řka: Nevíte, čího jste vy ducha. Neboť Syn člověka nepřišel zatracovat duši lidských, ale aby spasil. I odešli do jiného městečka.

Ale já proklatec jsem to neučinil. Ve svém přístřešku jsem volal s nářkem k Hospodinu: „Vyslyš, Bože, vyslyš mě, vládce, ty světlo nebeské, vyslyš mě. Ať se nevrátí zpátky ani jediný z nich a všem jim tam připrav hrob. Stihni je zlem, Hospodine, a sešli na ně zhoubu, ať se nesplní dábelské proroctví!“ A ještě víc jsem toho namluvil. I tajně jsem se k Bohu modlil za totéž. Řekli mu, že se tak modlím, a on mě jen vyhuboval. Pak vyslal svého syna s vojskem. Vyjeli v noci podle hvězd. Tu mi jich najednou bylo líto. Viděl jsem v duchu, že budou pobiti, a přece jsem se modlil sám za jejich zhoubu. Někteří se přišli se mnou rozloučit a já jim říkám: „Zahynete tam.“ Když vyjeli, náhle pod nimi zaržáli koně, zabučely krávy, zabečely ovce a kozy, psi zavylí a sami domorodci zavylí jako psi: hrůza padla na všechny. Je-

remej mi se slzami vzkázal, aby prý se ctihodný báfuška za něho pomodlil. Najednou mi ho bylo líto. Vždyť to byl můj tajný přítel a trpěl za mne. Když mě jednou jeho otec bil knutou, domlouval otci a ten se s knutou rozešel po něm. To bylo na Šamanských peřejích. Když dojeli po mně na druhé peřeje, Padun, všech čtyřicet bárek proplulo vraty, ale jeho bárku, Afanasijovu, ačkoliv byla dobře vybavena a všech šest set kozáků o ni pečovalo, nemohli provézt. Uchvátila ji voda, lépe řečeno, byl to trest boží. Všichni byli strženi do vody a bárku voda hodila na skálu. Vylila se přes vrch, ale dovnitř nevnikla. Je to zázrak, jak Bůh učí pošetilce. Paní byla v bárce, Paškov sám stál na břehu. A Jeremej mu povídá: „Tatínku, Bůh tě trestá za hřích. Neprávem jsi zbil protopopa knutou. Je čas na pokání, můj pane.“ Zařval na něho jako tur a Jeremej se přitiskl k borovici, sepal ruce a stále jen říká: „Bože, smiluj se.“ Paškov vytrhl jednomu mládenci pušku s kolovým zámkem, co nikdy neselže, namířil na syna, spustil kohoutek, ale božím řízením puška selhala. Spravil prach a znovu spustil, ale puška zase selhala. Zkusil to ještě potřetí, a puška potřetí selhala. Odhodil ji na zem. Mládenec ji zvedl a vystřelil stranou; tu rána

vyšla. Zatím bárka stále ještě vězela na kameni pod vodou. Sedl Paškov na stolicí, opřel se o kord, zamyslíl se a dal se do pláče. Pak povídá: „Zhřešil jsem, já proklatec, prolil jsem nevinnou krev, neprávem jsem bil protopopa; zato mě Bůh trestá.“ Div a zázrak podle Písma: stálý je Bůh v hněvu a rychlý ve vyslyšení — bárka sama od sebe pro jeho pokání odplula z kamene a postavil se přídí proti vodě. Když zatáhli, veplula hned na tiché místo. Tu povolal Paškov svého syna k sobě a řekl mu: „Prosím tě, odpusť mi, Jeremeji, máš pravdu!“ On přiskočil, padl a poklonil se svému otci a řekl: „Bůh ti, pane, odpustí. Já jsem vinen před Bohem i před tebou.“ Vzal otce pod paží a odvedl ho. Velmi rozumný a dobrý člověk byl tento Jeremej. Už měl šedivou bradu, ale velmi ctil otce a bál se ho. A podle Písma se tak sluší: Bůh miluje děti, které ctí otce. Hleď, posluchači, zdali Jeremej netrpěl pro nás nebo spíše pro Krista a jeho pravdu? To všechno mi vypravoval kormidelník Afanasijovy bárky Grigorij Tělnoj, který byl při tom. Ale vraťme se k dřívějšímu.

Oni tehdy odešli a jeli na vojnu. To mi už bylo Jeremeje líto a počal jsem naléhat na Hospodina, aby ho ušetřil. Přišel čas, kdy je

čekali z vojny, ale oni nepřícházeli. V tu dobu mě Paškov ani k sobě nepouštěl. Jednoho dne zřídil mučírnu a dal rozdělat oheň, kde mě chtěl mučit. Už jsem se pomodlil úmrtní modlitby. Věděl jsem, co kutí, že po tom jeho ohni jich málo zůstane naživu. Seděl jsem doma, čekal a říkal plačící ženě a dětem: „Nechť se stane vůle Hospodinova. Jestliže žijeme, Pánu žijeme, jestliže umíráme, Pánu umíráme.“ A tu pro mne už běží dva kati. Zázračné je dílo Hospodinovo a nevyslovitelné soudy Páně! Jeremej raněný ještě s jedním jede kolem mé chalupy a dvora, zavolal na katy a vrátil je s sebou. Paškov vyšel z mučírny a přistoupil ke svému synovi jako opilý zármuťkem. Jeremej se otci poklonil a všecko mu podrobně ohlásil. Jak jeho vojsko bylo pobito do posledního muže, jak ho domorodý Mongol převedl pustinami, jak sedm dní bloudil o hladu po kamenných horách a lesích — snědl jen veverku — a jak se mu ve snu zjevil člověk v mé podobě, požehnal mu a ukázal cestu, na kterou stranu má jet, on že vyskočil samou radostí a vyvázl z lesa na cestu. Jak to vykládal otci, i já jsem se jim zatím přišel poklonit. Paškov na mne zvedl oči, načisto jako bílý mořský medvěd zaživa by mě chtěl pohltit, ale Hospodin mě

nevydá. Vzdychl a povídá: „To tys natropil. Těch lidí cos zahubil.“ A Jeremej mi povídá: „Důstojný báťuško, jdi domů a mlč pro Krista.“ Tož jsem odešel.

Deset let mě trápil — nebo já jeho, nevím. Bůh to rozsoudí v soudný den. Pak mu přišlo přeložení a mně listina s rozkazem, abych jel na Rus. Paškov odjel, ale mě s sebou nevzal. Asi v duchu zamýšlel: Ať si jede sám, však ho domorodci zabijí. X Plul na svých bárkách se zbraněmi a lidmi, a ještě jsem slyšel od domorodců, že se třáslí a báli. A já jsem měsíc po něm nabral starých, nemocných a raněných, kteří byli neschopní, asi deset lidí, a s ženou a dětmi, celkem sedmáct lidí, jsme sedli na bárku doufající v Krista, postavili na přídi kříž a vypluli jsme, kam Bůh povede, bez bázně a strachu.

Dal jsem správci nomokánon a on mi za to dal mužika kormidelníka. Také jsem vykoupil svého druha Vasilije, který tam za Paškova donášel na lidi a proléval krev a ukládal i o mou hlavu. Kdysi mě zbil a málem narazil na kůl, a přece mě Bůh zachránil. Když Paškov odjel, chtěli ho kozáci zabít; tu jsem ho od nich vyprosil, dal správci výkupné a vyvezl jsem ho na Rus, od smrti k životu. Ať si žije, ubožák, snad se bude kát ze svých

pokání před Bohem. A suďte tak, aby nás Kristus nesoudil na posledním soudě za tento čin. Tu tedy připiš něco, starče!

Kéž ti Bůh odpustí a požehná v tomto věku i budoucím, i manželce tvé Anastázii i dceři vaší a celému vašemu domu. Dobře jste činili a spravedlivě. Amen.

Dobrá, starče, Pánbůh ti zaplat na milodarech. Ale dost o tom.

Správce nám dal asi třicet liber mouky a kravičku a asi pět šest oveček a sušené maso. Tím jsme se v létě živili na své plavbě. Dobrý to byl člověk, ten správce, byl kmotrem při křtu mé dceři Xenii. Narodila se ještě za Paškova, ale Paškov mi nedal oleje ani křížma, tak byla dlouho nekřtěná, a křtil jsem ji po jeho odjezdu. Sám jsem odřikával nad svou ženou očistnou modlitbu a křtil děti se správcem jako kmotrem, za kmotru byla má nejstarší dcera a já jsem jim byl popem. Stejně jsem křtil i syna Afanasije, a když jsme byli v Mezeni, při bohoslužbě jsem mu podal přijímání. Sám jsem také své děti zpovídal a podával jim přijímání, kromě své ženy; je o tom v církevní agendě, a tak je to nařízeno. A co do zákazu odpadlického, ten

hříchů. A ještě jednoho takového lotra jsem odvezl. Toho mi nechtěli vydat. Ale on, aby ušel smrti, uprchl do lesa, dočkal mě na cestě a s pláčem se vrhl do mého karbasu. Ale pronásledovatelé mu byli v patách. Kam ho ukrýt? A tu jsem se, odpusťte, dopustil zločinu: jako Rahab, nevěstka, v Jerichu lidi Jozue, syna Nunova, tak jsem jeho schoval; položil jsem ho na dno ložky, přikryl ho slávníkem a poručil protopopové a dceři, aby si tam lehly. Všude hledali, ale mou ženu nechali na místě a jen jí říkali: „Odpočívej, matičko, však ses stejně, dobrá paní, natrpěla dost trampot.“ A já jsem tehdy — odpusťte mi pro Boha — lhal a říkal: „Není u mne.“ Nechtěl jsem ho vydat na smrt. Prohledali všechno a odjeli s nepořízenou; a já jsem ho vyvezl na Rus. Starče a služebníku Kristův, promiňte mi, že jsem tehdy lhal. Co soudíte, není mé prohrěšení veliké? Rahab, nevěstka, jak se zdá, udělala totéž, a Písmo ji za to chválí. Také vy, pro Boha, to uvažte: jestliže jsem učinil hříšný skutek, odpusťte mi; a neprotiví-li se církevnímu podání, je to i tak dobré. Tu jsem vám ponechal místo, připište mně i ženě i dceři buď odpuštění, nebo prokletí, neboť jsme společně spáchali zlý čin — uchránili člověka od smrti, usilující o jeho

já jim ve jménu Krista hodím pod nohy a tou klatbou, hrubě řečeno, si vytřu řiť. Neboť mi zehnejí moskevští metropolité Petr a Alexej i Jona a Filip. Já podle jejich knih věřím v mého Boha a s čistým svědomím mu sloužím. Ale kacířů se zříkám a klnu jim. Jsou to boží nepřátelé, nebojím se jich, neboť žiji v Kristu. A kdyby na mne kamení nakladli, s otcovským podáním i pod kamením budu ležet, neřkuli pod jejich šaškovskou nikonian-skou klatbou. Ale jaképak dlouhé řeči? Naplivat na ten jejich obřad i bohoslužbu, i na ty jejich nově vydané knihy — tak to bude nejlepší. Mluvme raději o tom, jak se zalíbit Kristu a přecísté Bohorodiče. O jejich lotrovství jsme toho už dost pověděli. Odpusťte, prosím, nikonianí, že jsem vám vyspílal. Žijte si jak chcete! Budu zase mluvit o svých útrapách, jak mě títe a častujete; dvacet let už minulo, a kdybych s boží pomocí ještě tolikéž měl od vás vytrpět, snad bych to ještě vydržel v Hospodinu Bohu a Spasiteli našem Ježíši Kristu. Ostatně kolik Kristus dá, tolik i budu žít. Ale nechme toho, i tak už jsem daleko zabrousil. Vraťme se k dřívějšímu.

Když jsme odjeli z Daur, začalo se nedostávat potraviny. Pomodlil jsem se s bratřími

k Bohu a Kristus nám dal jelena, veliké zvíře; s tím jsme dopluli do Bajkalského moře. U moře jsme narazili na stanici sobolůch lovců. Lidičky, ti z nás měli radost, a i s karbasem nás vytáhli z vody a nesli nás daleko vzhůru, Těrentuško se soudruhy. Plakali ti draží lidé hledíce na nás a my na ně. Darovali nám potravu, kolik bylo třeba. Přivezli přede mne asi 40 čerstvých jeseterů a povídají: „Tuhle, báťuško, je tvůj podíl z toho, co nám Bůh dal při zatažení řeky, vezmi si to všechno.“ Já jsem se jim poklonil, požehnal jsem ryby a kázal jsem, aby si je zase vzali: „Nač mně jich tolik?“ Pobyli jsme u nich nějakou dobu, vzali jsme nejnnutnější zásoby, opravili bárku, zalátali plachtu a vypluli jsme přes moře. Zastihlo nás špatné povětrí a musili jsme celou cestu veslovat. Na tom místě není moře tuze široké — osmdesát až sto verst. Sotva jsme přistáli u břehu, strhla se vichřice a stěží jsme na břehu našli místo chráněné od vln. Okolo jsou všude vysoké hory a kamenné skály velmi vysoké — dvacet tisíc verst i víc jsem se potloukal a nikde jsem takové neviděl. Nahoře jsou na nich hrady a tvrze, brány a sloupy, kamenné cimbuří a dvory — všechno boží dílo. Roste na těch horách česnek a cibule větší než romanovská a velmi chutná. Roste

tam i konopí, Bohem vypěstované, a ve dvo-rech krásné byliny velmi pestré a blahovonné. Plave tam po moři velmi mnoho ptáků, hus a labutí jako sněh. Jsou v něm ryby — jeseteři i lososi, sterledi i omuli a síhy a mnoho jiných druhů. Vodu má sladkou, ale jsou v něm ohromní tuleni a zajáci, ve velikém moři oceá-ně, když jsem šel na Mezení, jsem takové neviděl. A ryb je v něm velmi husto; jeseteři a lososi jsou tam tuční, nelze je péct na pekáči, sice jsou samý tuk. A to všechno Kristus, naše světlo, učinil pro lidi, aby v pokoji chvá-lu Bohu vzdávali. Ale člověk, který podléhá zmaru a jehož dny míjejí jako stín, skáče jako kozel, nadouvá se jako měchýř, hněvá se jako rys, je žravý jako had, ržá jako hříbě vida cizí krásu, je úskočný jako čert, krmí se do-syta, spí bez míry a nemodlí se k Bohu, pokání odkládá na stáří a pak zajde. A nevím, kam odchází, zda do světla nebo do tmy — to se ukáže v soudný den. Odpusťte mi, já jsem zhřešil víc než jiní lidé.

Tak jsem doplul zase do ruských měst a vyrozuměl jsem o církvi, že nic neprospívá, ale je větší rozbroj. Sedl jsem v zármutku a uvažoval jsem: co učiním — budu kázat slovo boží nebo se někde skryju? Neboť žena a děti mě svázaly. Moje protopopová

viděla, jak jsem zarmoucený, starostlivě ke mně přistoupila a řekla mi: „Co ses, pane, zarmoutil?“ A já jsem jí vše dopodrobna pověděl. „Ženo, co učiním? Kacířská zima udeřila; mám mlčet nebo mluvit? Vy jste mě svázali.“ A ona mi povídá: „Chraň Bůh, co to, Petroviči, povídáš? Slychala jsem — však jsi sám předčítal — apoštolská slova: Přivázán jsi k ženě? Nehledej rozvázání. Jsi prost od ženy? Nehledej ženy. Já ti i s dětmi zehním: měj odvalu a hlásěj slovo boží jako dříve a o nás neměj starost; dokud Bůh ráčí, budem žít společně. A až nás rozloučí, pak na nás nezapomínej ve svých modlitbách; silný je Kristus, aby nás neopustil. Jdi, jdi do chrámu, Petroviči, a usvědčuj kacířské bludy!“ Já jsem se jí za to do země poklonil, setřásl ze sebe chmurnou slepotu a začal jsem jako dříve kázat slovo boží a učit po městech a všude, a s odvahou jsem usvědčoval kacířství.

Přezímoval jsem v Jesenijsku. Pak jsem v létě plul a přezímoval jsem v Tobolsku. A když jsem jel do Moskvy, po všech městech i vesnicích, v chrámech i na trzích jsem volal a kázal slovo boží, učil a usvědčoval bezbož-nou faleš. Tak jsem přijel do Moskvy. Tři roky jsem jel z Daur, a tam jsem se vlekl pět

let proti vodě. Vezli mě stále na východ mezi jinozemskými hordami a sídly domorodců. Mohl bych o tom mnoho vykládat. Padl jsem i do rukou domorodcům. Na veliké řece Obu přede mnou zahubili dvacet křesťanů. Nade mnou se rozmýšleli a propustili mne se vším. Také na řece Irtyši jich stál veliký zástup; čekali na naše, až přijedou z Berezova na lodi, aby je pobili. Neměl jsem o ničem ani tušení. Připlul jsem k nim, a jak jsem doplul, přistál jsem u břehu. Oni nás zaskočili s luky. Já jsem vystoupil, objímal jsem se s nimi jako s mnichy a pravil jsem: „Kristus se mnou a s vámi též.“ Tím jsem si je naklonil a oni přivedli své ženy k mé ženě. Má žena se také před nimi přetvařovala, to víte, jak se na tom světě chytračí, a tak se i ženy udob-řily. A to my už známe: jak jsou ženské zadobře, tak všechno bývá v Kristu dobré. Schovali muži své luky a šípy a začali se mnou obchodovat. Nakoupil jsem od nich medvědích kožišin a propustili mě. Přijel jsem do Tobolska, vyprávím to a lidi se diví, protože s Baškirci a Tatary se tehdy bojovalo po celé Sibiři. A já bez dlouhých rozpaků jsem jel uprostřed nich spoléhaje na Krista. Když jsem přijel do Verchoturja, Ivan Bogda-novič Kamynin, můj přítel, nade mnou žasl:

„Jak jsi protopope, projel?“ A já povídám: „Kristus mě pronesl a přečistá Bohorodička provedla. Nebojím se nikoho, jedině Krista se bojím.“

Spory v Moskvě a mučení

Tak jsem přijel do Moskvy a jako anděla božího mě přijali car i bojaři — všichni mně byli rádi. Zašel jsem k Fjodoru Rtiščevovi. On sám mi vyběhl vstříc ze svého domu, přijal mé požehnání a rozmlouvali jsme mnoho — velmi mnoho; tři dny a tři noci mě nepustil domů a pak o mně podal zprávu carovi. Car mě hned dal zavolat k políbení ruky a laskavě mě oslovil: „Živ a zdravý, protopope? Tak nám přece Bůh dopřál shledání.“ A já nato jsem mu políbil a stiskl ruku a povídám: „Živ je Hospodin a živa moje duše, care panovníku; a dál — jak ráčí Bůh!“ On pak, vzácný muž, vzdychl a odešel po svých záležitostech. Bylo i leccos jiného, ale nač mnoho povídat? Už to minulo. Kázal mě ubytovat v klášterním útulku v Kremlu a kdykoliv měl cestu kolem mého domu, zdravival se se mnou hluboko a říkával: „Požehnej mi a pomodli se za mne.“ Jednou, když jel na koni, smekl a upustil čapku murmanku.

A často se ke mně nahnul z kočáru. Po něm také všichni bojaři se mi hluboce klaněli: „Požehnej, protopope, a pomodli se za nás!“ — Jakkpak nemám politovat cara a bojarů? Ó, je mi jich líto, vidíš, jak byli dobří. Ba ani nyní nejsou mi mne zlí; ďábel je na mne zlý, ale lidé jsou všichni ke mně dobří. Dávali mi místo, kam bych jen chtěl, a zvali mě i za carského zpovědníka, jen kdybych se s nimi shodl ve víře. Ale já, abych získal Krista, jsem to všechno hodil přes palubu a pamatoval jsem na smrt a na to, jak je všechno pomíjející.

To všechno mi bylo k mé hrůze prorokováno už v Tobolsku v živém snu: chraň se, abys nebyl ode mne rozřát vedví. Vyskočil jsem, padl jsem před ikonou ve velikém strachu a pravím: „Hospodine, nebudu chodit tam, kde slouží podle nového, Bože můj.“ Byl jsem o princezniných narozeninách v katedrále na ranní mši — a tropil jsem tam spolu s nimi šaškoviny před vojevody. Od příjezdu jsem hleděl dvakrát nebo třikrát na jejich proskomidii stoje u obětního stolu v oltáři a klnul jsem jim, když jsem viděl, jak uštipují prosforu. Ale když jsem si tam zvykl docházet, přestal jsem jim zlostičit, neboť jsem byl bodnut duchem Antikristovým jako žihad-

lem. Proto mě Kristus, naše světlo, pobádal a řekl mi: „Po tolikém strádání chceš zahynout? Chraň se, abych tě nerozřát vedví.“ Nešel jsem na mši, ale na oběd ke knížeti jsem přišel a všechno jsem jim podrobně vložil. A bojar, můj vzácný kníže Ivan Andrejevič Chilkov, dal se do pláče. A já, bídný prokletec, mám na to vše boží dobrodiní zapomenout?

Když jsem byl v Daurech, šel jsem jednou s náledníčkami po ledě přes jezero ke svým duchovním dětem na lov ryb. Tam sněh nebývá, ale veliké mrazy a led naroste tlustý, skoro na výšku člověka. Zachtělo se mi pít, trápila mě žízeň, takže jsem nemohl ani jít. Bylo to uprostřed jezera, k vodě se dostat nelze, jezero je na osm verst. Tu jsem pohlédl k nebi a počal jsem volat: „Hospodine, kterýž jsi dal v poušti z kamene prýstit vodě pro lid žíznícího Izraele, tyž jsi dnes jako tehdy, napoj mne podle své prozřetelnosti, Hospodine můj.“ Ach, jaký žal! Nevím, jak to vyprávět. Odpusťte ve jménu Páně! Kdo jsem já? Pošlý pes. Led přede mnou zapraskal a rozezpoupl se přes celé jezero sem i tam a pak se zas zavřel. Povstala veliká hora ledu a podle vyššího řízení stanul jsem na obvyklém místě, a hledě k východu, poklonil jsem se dvakrát

nebo třikrát a vzýval jméno Hospodinovo několika slovy z hlubiny srdce. A Bůh mi zůstavil malou štěrbinu a já jsem padl a uhasil žízeň. V pláči a radosti vzdával jsem Bohu díky. Pak se i štěrbina uzavřela. Tu jsem povstal, poklonil se Hospodinu a pak jsem běžel po ledě dál za svou prací k dětem.

Ale i v jiných dobách mého pohnutého života se to často stávalo. Když jsem tak chodil a vlekl buď sánky, nebo lovil ryby, nebo sekal v lese dříví anebo dělal něco jiného, odříkával jsem přitom pobožnost: večerní, ranní nebo i hodinky mezi dnem, jak se právě hodilo. A bylo-li to nevhodné mezi lidmi při táboření, když ostatní nebyli mého smýšlení a neviděli rádi mé bohoslužby, které jsem na pochodu nemohl vykonat, tu jsem odstoupil od lidí do kopce nebo do lesa a odsloužil kratičkou pobožnost — hlavou bil o zem a někdy i zaplakal — to byly mé bohoslužby. A jestliže lidé byli mého smýšlení, postavil jsem na podpěru skládací ikonou a říkal jsem modlitby. Někteří se modlí se mnou, jiní si vaří kaši. Když jsem jezdil na saních, konával jsem v neděli v klášterních dvorech celou bohoslužbu, ve všední dny odříkával modlitby za jízdy v saních. A někdy jsem je i v neděli odříkával za jízdy. Když už to bylo

docela nepřiležitě, aspoň si trochu zabroukám. Neboť jako lačnější tělo žádá jíst a žíznicí žádá pít, tak i duše, otče můj Epifaniji, žádá duchovní potravu. Ne — hlad bez chleba ani žízeň bez vody nehubí člověka, ale větší hlad je pro člověka žít bez modlitby k Bohu.

Stávalo se, otče, v Daurské zemi — budete-li mít strpení, abyste poslouchal služebníka Kristova, já hříšný vám i to přiznám — pro slabost a veliký hlad jsem polevil ve svých pobožnostech, takže jich zůstalo málo, jen večerní žal a půlnoční, a první hodinka, a víc už nic nezůstalo. Tak jsem živořil jako to hovádko. Stýská se mi po celé pobožnosti, ale konat ji nemůžu, tak jsem oslábl.

Jednou jsem šel do lesa na dříví. Žena a děti seděly samy u ohně na zemi — matka s dcerou — a obě se rozplakaly. Agrafena, má ubohá chudinka, byla ještě malá. Přišel jsem z lesa a dítě strašně vzlykalo. Jazyk mělo spoutaný a nic nemluvalo, jen sedí a řve matce do klína. A matka na ni hledí a také pláče. Odpočal jsem si a přistoupil jsem s modlitbou k dítěti: „Ve jménu Hospodinově poroučím ti, promluv ke mně, proč pláčeš?“ Tu ona vyskočila, poklonila se a jasně promluvila: „Nevím, tatičku a pane, kdo to ve mně seděl jako světélko, držel mě za jazyk

a nedal mi s mámou mluvit. Proto jsem se rozplakala. A povídal mi: Řekni svému otci, aby konal pobožnost jako dříve, tak dojedete všichni zase na Rus. A nebude-li konat pobožnost, na niž stále pomýšlí, pak tu všichni umřete a on umře s vámi.“ A ještě leccos jiného jí tehdy bylo řečeno: že nám přijde výnos, a kolik dřívějších přátel na Rusi zastaneme — a všechno se to splnilo. A bylo mi poručeno, abych řekl Paškovovi, že i on má konat večerní i jitřní pobožnost, a tehdy Bůh sešle vedro a urodí se obilí. Byly totiž neustále deště. Byl oset malý kousek obilí den nebo dva před sv. Petrem, hned vzrostlo, ale málem shnilo od deště. Zmínil jsem se mu o těch večerních a jitřních pobožnostech a on je začal konat. Bůh dal vedro a obilí hned dozrálo. Jaký to div! Pozdě seté, dozrálo brzy. Ale potom ubožák začal s božím dílem pletichařit. Na druhý rok nasel sice mnoho, ale přišly neobyčejné lijáky, voda vystoupila z řeky, zatopila nivu a všechno odplavila, i naše chalupy sebrala. Do té doby povodeň nikdy nebyvala, tak se domorodci divili. Hle, jak pohaněl věc boží a odbočil, tak i Bůh se na něho hněvivě zabočil. Začal se totiž později vysmívat té první výstraze, že prý naše děcko tehdy mělo hlad, a proto plakalo. Já jsem

se od těch dob chopil znovu svých pobožností a posud se mi vede jakžtakž. Ale už jsem dost o tom mluvil, vraťme se k dřívějšímu. Musíme na to všechno pamatovat a nezapomínat, žádné boží dílo jen tak bez okolků nepomíjet a neměnit je za svody tohoto marného světa.

Budu teď vykládat, co se dělo v Moskvě. Viděli, že se k nim nepřidám, a tu poručil car Rodionu Strešněvovi, aby mě přemluvil, že mám mlčet. A já jsem ho utěšil: vždyť car je ustanoven od Boha a je ke mně dobrý — doufal jsem tehdy, že se poněáhlu napraví. Také mi slibovali, že mi od Simeonova dne dají místo oprávně knih ve státní tiskárně. A byl jsem velmi rád, hodilo by se mi to lépe než postavení zpovědníka. Milostivě mi poslal na penězích deset rublů, zpovědník Lukián také deset rublů, Rodion Strešněv také deset rublů, a náš starý přítel Fjodor Rtiščeťev mi dal po svém pokladníkovi strčit do čepice dokonce šedesát rublů, nemluvě o jiných: každý vytáhl a přinesl, co se dalo. Tehdy jsem žil nastálo v domě u mé drahé Feodosie Prokopjevny Morozovové, neboť byla má duchovní dcera stejně jako její sestra, kněžna Eudokie Prokopjevna. Vy moje světlé mučednice Kristovy! Také u nebožky Anny Petrovny

Miloslavské jsem často býval v domě. A k Fjodoru Rtiščeťevovi jsem se chodil hádat s odpadlíky. Tak jsem žil asi půl roku, ale viděl jsem, že věc církevní nikterak neprospívá, ale je větší rozbroj. Tu jsem zase zavrčel a napsal jsem carovi dlouhý list,²⁾ aby pomohl ke cti staré zbožnosti a naší matku, společnou svatou církev, obránil od kacířství a na patriarší stolec aby dosadil pravoslavného pastýře místo vlka a odpadlíka, Nikona, toho zločince a kacíře. Sotva jsem ten list dopsal, velmi jsem se roznemohl a poslal jsem ho carovi na vyjíždku po svém duchovním synovi, jurodivém Fjodorovi, kterého později odpadlíci udávili na Mezeni — pověsili ho na šibenici. Přistoupil odvážně k carovu kočáru, ale car ho nechal posadit i s dopisem pod Krásný ohoz — nevěděl, že je ode mne. Později dopis od něho vzal a dal ho propustit. Nebožtík Fjodor byl nějakou dobu u mne, ale pak odešel do chrámu a před carem tam začal vyvádět jako jurodivý. Car se rozhněval a dal ho zavřít do Čudova kláštera. Tam ho archimandrita Pavel uvrhl do želez, ale z boží vůle se mu před lidmi železa na nohou rozpadla. On pak, ten drahý nebožtík, v jejích pekárně, když vyndali chleby, vlezl do horké pece, holým zadkem sedl na kameny a jedl

posbírané drobty. Tu se mniši zhrozili a řekl o tom archimandritovi, jaký je nyní metropolitá Pavel. On pak to oznámil carovi a car přišel do kláštera a nechal ho se ctí propustit. Tak přišel zase ke mně.

Boj za svatou víru

Od těch dob byl car na mne rozmrzelý. Nebylo mu milé, že už zase mluvím. Byli raději, když jsem mlčel. Ale já jsem tomu nechtěl rozumět. Církevní hodnostáři na mne začali prskat jak kozli a usmyslili si poslat mě za trest z Moskvy, protože ke mně přicházeli mnozí služebníci Kristovi, a když pochopili pravdu, přestali chodit na tu jejich falešnou bohoslužbu. Sám car mi dal důtku: „Nadřizení na tebe žalují, že prý kvůli tobě zejí chrámy prázdnotou. Jeď si zase do vyhnanství.“

Ríkal mi to Petr Michajlovič Saltykov. Tak mě vypravili na Mezeň. Naposílali mi ve jménu Kristově dobří lidé spoustu všelichos, ale všechno zůstalo tam, odvezli mě jen s ženou a dětmi a čeládkou. A já jsem zase po městech učil boží lid a usvědčoval je, ty šelmy strakaté. Až mě přivezli na Mezeň. Půldruhého roku mě tam drželi a pak mne

samotného vzali do Moskvy. Jen dva syni se mnou jeli, Ivan a Prokop, ale protopopová a všichni ostatní zůstali na Mezeni. Když mě přivezli do Moskvy, odvezli mě pod dozor do Pafnutěvova kláštera. Ale i tam za mnou posílali a stále mleli totéž: „Jak dlouho nás ještě budeš trápit? Spoj se s námi, Avvakumuško.“ Zříkal jsem se jich jako dáblů, ale oni stále lezou na oči. Tu jsem jim napsal výklad s velkým spíláním a poslal jsem jim to po jaroslavském diákonovi Kozmovi a nějakém písaři patriaršního úřadu. Kozma, nevím čího ducha byl člověk — naoko mě přemlouvá a potají mě posiluje takovou řečí: „Protopope, neodstupuj od staré zbožnosti. Budeš veliký člověk před Kristem, jestliže budeš trpět až do konce. Nehleď na nás, že hyneme.“ A já jsem zase domlouval jemu, aby on také přestoupil ke Kristu. Ale on říkal: „Nemůžu. Nikon mě spoutal.“ Prostě řečeno, zřekl se před Nikonem Krista, takže už, chudák, nebude moci vstát. Zaplakal jsem nad nebožákem a požehnal jsem mu; víc jsem s ním nemohl dělat. Ví Bůh, co s ním bude.

V Pafnutěvě mě drželi v okovech deset týdnů, pak mě zase odvezli do Moskvy a v Křížové síni se biskupové se mnou hádali. XI Pak mě odvedli do Katedrály a po přenosu

svátosti ostříhali mne a diákona Fjodora a pak nás proklínali. A já zase proklínal je. Bylo to tehdy tuze bouřlivé o té mši. Pak nás drželi na patriarchově dvoře a v noci nás odvezli na Ugreši k Nikolovi do kláštera. I vousy mi ti nepřátelé boží ostříhali. Co dělat? Jsou to vlci, nelitují ovce. Odrali mě jako psi, jen jeden chochol mi nechali na lebce jako Polákovi. Nevezli mě do kláštera po cestě — bažinami a močály, aby se to lidé nedověděli. Sami vidí, že dělají špatnost, ale zanechat špatnosti nechtějí, neboť je ďábel obloudil. Co jim tedy vytýkat? Nebýt jich, byli by to jiní. Přišel čas, o němž je psáno v evangeliu: Musí to býti, aby přicházela pohoršení. A druhý evangelista praví: Není možné, aby nepřišla pohoršení, ale běda tomu, skrze kohož přicházejí. Vidiš, posluchači, naše utrpení je nevyhnutelné, nelze mu ujit. Proto Bůh dopouští pokušení, aby byli vybráni aby se rozpálili, aby zběleli, aby zjevení byli i mezi vámi způsobili. Vyprosil Satan od Boha světlou Rus, aby ji očervenil krví mučednickou! Dobrý je to, ďáble, nápad, i nám je to milé — pro Krista, světlo naše, podstoupit muka.

U Nikolvy ve studené kobce mě drželi sedmáct neděl. Tu se mi dostalo božího

zjevení. Čti to v posláni carovi, tam to najdeš. I car přišel do kláštera. Přecházel okolo mého vězení, povzdechl a zase z kláštera odešel. Zdá se tedy, že mě litoval, ale vůle boží už je taková. Když mě stříhali, tehdy měli nahoře u nich velikou neshodu s nebožkou carevnou: ona se nás, drahá duše, tehdy zastávala a nakonec mě i vyprosila od přísnějšího trestu. Mnoho bych o tom mohl vyprávět, Bůh jim odpustí. Já pro své mučení na ně nežaluji, ani v budoucím věku. Sluší se, abych se za ně pomodlil, za živé i zesnulé. Ďábel mezi nás položil roztržku, ale oni vždycky byli ke mně dobří. Ale dost o tom.

I chudák kníže Ivan Vorotynskij se přijel sem pomodlit, když tu car nebyl. Chtěl ke mně do vězení, ale nepustili ho, ubožáka. Já jsem hleděl okénkem a plakal jsem nad ním. Můj drahý, bojí se Boha, Kristův sirotek, ale Kristus ho neopustí. Přece jen to byl Kristův a náš člověk. A všichni bojaři k nám byli dobří, jen ďábel zlý. Ale copak se dá dělat, když Bůh to dopustil. Vzácného knížete Ivana Chovanského zbili holemi, když upálili Isaiju. Bojaryni Feodosii Morozovovou přivedli docela na mizinu, umořili jí syna a jí samou mučí. A její sestru Eudokii zbili holemi, odloučili od dětí a rozvedli s mužem,

a jeho, knížete Petra Urusova, oženili s druhou. Ale co dělat? Ať ty naše drahé mučí; dostanou nebeského ženicha. Tak nebo jinak je Bůh provede tímto zmateným věkem a nebeský ženich je přijme k sobě do svých síní, pravdivé slunce, světlo, naše naděje. Vraťme se zase k předešlému.

Pak mě opět zavezli do Pafnutěvova kláštera, zavřeli do temné kobky a v okovech drželi bezmála rok. Tu byl hospodář Nikodim ke mně napřed dobrý, ale pak se, chudák, příliš opil tím tabákem, kterého později sebrali arcibiskupovi z Gazy šedesát pudů, a vzali i domru a jiné klášterní tajné věci, které slouží jejich zábavě. Zhřešil jsem, odpusťte, není to má věc, to rozhoduje on. Před svým pánem musí každý buď obstát, nebo padnout. To já jen tak mimochodem, protože to byli jejich oblíbení učitelé víry. Tohoto dozorce Nikodima jsem o velikonočních prosil o sváteční odpočinek, aby dal otevřít dveře a dovolil mi sedět na prahu. On mi vynadal a tvrdě mne z vlastní libovůle odmítl. Ale když potom přišel do své cely, roznemohl se. Dali mu poslední pomazání a přijímání, že už vydechne naposledy. To bylo o velikonočním pondělí. V noci na úterek přijde k němu ve světlé říze muž v mé podobě

s kadidlem, podkouřil ho, vzal ho za ruku, zdvihl ho — a byl zdrav. I přiběhl ke mně s opatským sluhou do kobky a cestou pravil: „Blahoslavený klášter, který má takové kobky; blahoslavená kobka, která má v sobě takové mučedníky; blahoslavená i pouta.“ I padl přede mnou, chytil se řetězu a pravil: „Odpusť mi, pro Boha, odpusť. Zhřešil jsem před Bohem i před tebou. Ublížil jsem ti a Bůh mě za to potrestal.“ A já mu povídám: „Jak tě potrestal? Pověz mi.“ A on na to: „Vždyť ty sám jsi ke mně přišel s kadidlem na návštěvu a zvedl mě, proč zapíráš?“ A opatský sluha, který byl u toho, povídá: „Já jsem tě, důstojný pane, sám pod paží vyvedl z cely, poklonil se ti a tys pak šel sem.“ A já jsem mu zakázal, aby lidem říkal o tom tajemství. A on se mne vyptával, jak má budoucně žít v Kristu. Zdali — prý — mi nařídíš opustit všechno a jít do poustevny? Ale já jsem mu dal poučení a zakázal jsem mu opustit místo dozorce, jen aby se, třeba tajně, držel starého otcovského podání. On se poklonil a odešel do své cely, ale ráno u stolu to vyprávěl všem bratřím. Tu lidé beze strachu a s odvahou ke mně spěchali a prosili mě o požehnání a modlitbu. A já je učím podle Písma a sloužím jim slovem božím. I ti, kteří byli mými nepřáteli,

i ti se tehdy smířili. Běda, kdy opustím tento marný svět? Psáno jest: Běda vám, když by dobře mluvili o vás všichni lidé. Opravdu nevím, jak do konce dožít. Dobrých skutků jsem neudělal, a přece mě Bůh oslavil. To řídí on, je to jeho vůle.

Tam přijel za mnou tajně s jinými mými přívrženci nebožtík Fjodor, můj zardoušený druh, a vyptával se mne: „Jak mi poručíš chodit, v rubáše postaru, nebo mám obléct šaty? Kacíři mi jsou v patách a chtějí mě zahubit. Byl jsem v Rjazani u arcibiskupského dvora ve vazbě a hrozně mě tam Ilarion mučil. Máloměkce mě nebil důtkami, držel mě ukovaného v železech a nutil mě k nové Antikristově svátosti. Byl jsem už osláblý a v noci jsem se plačky modlil: Hospodine, jestliže mě nevysvobodíš, zneuctí mě a já zahynu. Co teď se mnou učiníš? A mnoho jsem s pláčem mluvil. A tu ti náhle, báťuško, železa ze mne s řinkotem spadla, dveře se odemkly a samy otevřely. Poklonil jsem se Bohu a vyšel jsem. Přijdu k bráně — i brána otevřená. A já po silnici přímo k Moskvě. Sotva začalo svítat, za mnou honička na koních. Tři lidé projeli mimo a neviděli mě. Já spoléhám na Krista a kráčím dál. Zakrátko jedou zpátky proti mně a nadávají: Utekl

z kurvy syn, kde ho jen chytit? A zase projeli a neviděli mne. A já jsem se teď přišel za tebou zeptat: mám tam jít zpátky na mučení nebo mám obléct šaty a žít v Moskvě?“ A já hříšník jsem mu poručil obléct šaty. Avšak neuchránil jsem ho od kacířských rukou, zardousili ho na Mezení — pověsili ho na šibenici. Budiž mu věčná paměť i s Lukou Lavrentjevičem. Milé moje dítky, podstoupily smrt pro Krista. Sláva Bohu za ně!

Kajícnictví tohoto Fjodora bylo neobyčejně tvrdé. Ve dne si počínal jako jurodivý, celou noc pak setrval na modlitbě a v slzách. Viděl jsem mnoho dobrých lidí, ale tak tvrdého kajícího jsem neviděl. Bydlil asi půl roku u mne v Moskvě — tehdy se mi ještě nedařilo, bývali jsme spolu oba v zadní světničce. Často leží hodinu nebo dvě, pak vstane, odseká 1 000 poklon a sedne na podlahu, jindy zase vstojí tři hodiny propláče. A já zatím ležím — někdy spím a někdy unavený odpočívám. Když už se hodně naplakal, přistoupí ke mně: „Dlouho-li ještě hodláš ležet, protopope? Vzpamatuj se, vždyť jsi pop, že se nestydíš.“ Já jsem zesláblý, ale on mě zvedá a pobízí: „Vstaň, milý báťuško, nu, heď se vzchopit!“ A rozhoupá mě. Přikáže mi odříkavat modlitby vsedě a poklony za

mne dělá sám. Byl to vskutku můj upřímný druh. A sám chudák trpěl od velkého namožení. Někdy z něho vyšlo na tři lokte střev a jindy pět loket. Je s ním zle, ale střeva přeměřuje. A tak s ním bylo smíchu i trápení. V Ustugu pět let neustále mrzl bosý na mraze a chodil jen v rubášce; viděl jsem to na vlastní oči. Tam se stal mým duchovním synem, když jsem jel ze Sibíře. Často přiběhl do sakristie u kostela na modlitbu a říkával: „Když takhle přijdu z mrazu do tepla a krev se rozproudí, bývá mi hrozně těžko.“ Přitom klepal po cihlové podlaze nohama jako střechýli. A druhý den už je po bolesti. Měl tehdy v cele žaltář nového tisku, to ještě málo věděl o těch novotách. Já jsem mu o nových knihách všechno podrobně vyložil a on popadl knihu, hodil ji do pece a proklel všechny novoty. Jeho víra v Krista byla neobvyčejně horoucí. Ale jaképak dlouhé řeči? Jak začal, tak i skončil. A o svém hrdinství žádné velké řeči nenadělal, ne jako já prokletec. Proto také skonak ozáren božskou krásou.

Dobrý byl i Afanasjuška, také můj duchovní syn, mnišským jménem Avraamij, kterého odpadlíci v Moskvě upekli v ohni, jako sladký chléb se obětoval božské Trojici. Než se stal mnichem, chodil bosky a jen v rubášce v zimě

v létě. Jenom byl pokojnější než Fjodor a jeho svaté hrdinství bylo trošičku slabší. Byl tuze náchylný k pláči, plakal, kudy chodil. A když s někým mluvil, jeho řeč byla mírná a tichá, jako když pláče. Fjodor, ten byl velmi horlivý a vášnivě zaujatý pro boží dílo. Stále usiloval zvrátit a usvědčit nepravdu. Ale jaképak starosti o ně! Jak žili, tak i skonali v Pánu našem Ježíši Kristu.

Budu vám dále vykládat, jak mě vláčeli. Přivezli mě tehdy z Pafnutěvova kláštera do Moskvy, usadili mě v útulku, mnohokrát mě tahali do Čudova a postavili mě před ekumenické patriarchy.³⁾ I naši tam všichni seděli jako lišky. Mnoho jsem s patriarchy mluvil slovy Písma. Bůh otevřel hříšná moje ústa a Kristus je zahanbil. Nakonec mi řekli: „Proč jsi tak tvrdohlavý? Celá naše Palestina i Srbové i Albánci i Rumuni i Římané i Poláci, všichni se křížují třemi prsty, ty jediný tvrdohlavě trváš na svém a křížuješ se pěti prsty. Tak se to nepatří.“ A já jsem jim v Kristu odpověděl: „Ekumeničtí učitelé! Řím dávno upadl a leží zhroucený, a Poláci, kteří až do konce byli nepřáteli křesťanů, zahynuli s ním. I to vaše pravoslaví je všelijak slátáno pod nátlakem tureckého Mahmeda — a nelze se vám divit: jste všichni nemohoucí. A napříště

se přijíždějte vy učit k nám. U nás je z boží milosti samoděržaví. Až do odpadlíka Nikona v naší Rusi u knížat a králů bylo pravoslaví čisté a neposkvrněné a církev bez nepokojů. Teprve vlk Nikon s ďáblem zavedl křížování třemi prsty. První naši pastýři, jako se sami křížovali pěti prsty, tak i pěti prsty žehnali, podle podání našich svatých otců, Meletia Antiochijského a blahoslaveného Theodoretta, biskupa z Kyrrhu, Petra z Damašku a Maxima Řeka. A mimoto i zdejší moskevský sobor za cara Ivana velí křížovat a žehnat se s prsty tak složenými, jak učili dřívější svatí otcové, Meletios a ostatní. Tehdy za cara Ivana byli na soboru kající Gurij a Varsonofij, kazaňští divotvůrci, a solovecký opat Filip, tedy ruští svatí.“ I zamyslili se patriarchové, ale naši vyskočili a zavyli jako vlci a začali po svých otcích slintat: „Ti naši ruští svatí byli hloupí a zaostali, byli to neučení lidé, proč jim věřit? Vždyť ani psát neuměli.“ Ó Bože svatý, jak jsem mohl strpět tolikere urážky našich svatých! Bylo mně chudákovi hořko, ale co se dalo dělat? Spílal jsem, spílal jsem jim jen což, a nakonec jsem řekl: „Já jsem čist a prach ulpělý se svých nohou setřásám, jakož psáno je: lépe, aby jeden činil vůli boží než desetitisíce bezbožníků.“ Roz-

křikli se na mne ještě hůř: „Chopte, chopte se ho, všechny nás zhanobil.“ A začali mě strkat a bít. I sami patriarchové se na mne vrhli, bylo jich myslím čtyřicet — veliké Antikristovo vojsko se sebralo. Ivan Uvarov mě chytil a smýkal mnou. Tu jsem vzkřikl: „Zadržte — nechte bít.“ Tak oni všichni odskočili. A já povídám archimandritovi, který dělal tlumočníka: „Řekni patriarchům, co píše apoštol Pavel: Takového zajisté nám slušelo mítí nejvyššího kněze, svatého, nevinného, neposkvrněného, a tak dále. A jestliže vy zabijete člověka, jak chcete konat církevní službu?“ Tak si sedli. Já jsem odešel ke dveřím a lehl si na bok: „Poseďte si, a já si poležím,“ povídám jim. Dali se do smíchu. „Je to hlupák, ten protopop, ani k patriarchům nemá úctu.“ A já povídám: „My blázní pro Krista, ale vy opatrní v Kristu; my mdlí, vy pak silní; vy slavní, ale my opovržení.“ Pak zase za mnou přišli biskupové⁴⁾ a začali se mnou mluvit o aleluja. A Kristus mi napověděl — potřel jsem v nich římský blud Dionysiem Areopagitou, jak tu výše na začátku bylo řečeno. Tu řekl Eufimij, hospodář v Čudově klášteře: „Máš pravdu, víc už s tebou nemáme co mluvit.“ A odvedli mne do řetězů.⁵⁾

Pak poslal car hejtmana se střelci a odvezli

mě na Vrabčí hory, a tamtéž i kněze Lazara a mnicha starce Epifanije. Byli chudáci ostříhání a potupeni jako nějakí pacholci. Soudnému člověku muselo být do pláče, když na ně pohlédl. Ale jen ať trpí, jakýpak pro ně nářek? Kristus byl lepší než oni, a přece i jemu, světlu našemu, učinili totéž jejich pradědové, Annáš a Kaifáš. Nynějším lidem se není co divit, dělají to podle starého vzoru. Spíš musíme litovat jich, těch nebožáků. Och, ubozí nikoniáni, zahynete pro svůj zlý a nepokorný mrav.⁶⁾

Potom nás z Vrabčích hor odvezli do Andrejevského útulku a pak do Sávovy Lhoty. Jako zbojníky nás hlídá střelecké vojsko, i srát nás doprovázejí. Když si na to vzpomenu, je mi to k smíchu i k pláči, jak je ďábel oslepil. Pak zase do Nikolova kláštera v Ugreši. Tam za mnou car poslal plukovníka Jurije Lutočina pro požehnání a tehdy jsme si spolu dlouze pohovořili o mnohých věcech. Pak nás znovu zavezli do Nikolského útulku v Moskvě a vzali si od nás výklad o pravé víře. Mnohokrát za mnou přijeli lidé ode dvora, Artěmon i Děmentij, a vyřizovali mi od cara: „Protopope, znám tvůj čistý, neposkvřněný a bohoslužný život. Prosím tě o tvé požehnání s carevnou i dětmi, pomodli

se za nás.“ Posel se klaní a vyřizuje mi carova slova. A já pro něho vzdychky pláču, neboť ho silně lituji. Jindy zase vzkazuje: „Poslechni mě, prosím tě, sjednot se s patriarchy aspoň v nějakých maličkostech.“ A já povídám: „I kdyby mi Bůh dal umřít, s odpadlíky se nesjednotím, ty jsi,“ pravím, „můj car. Co na tobě chtějí? Svého cara ztratili a teď přitáhli sem, aby i tebe pohltili. Ale já,“ pravím, „nespustím svých rukou z nebeských výšin, dokud mi Bůh tebe nedá.“ Takových poselství bylo mnoho a mluvilo se o ledačem. Poslední vzkaz zněl: „Kdekoli budeš, nezapomeň na nás ve svých modlitbách.“ A já hříšník se i nyní za něho modlím, kde jen můžu.

Potom vykonali trest na bratřích, ale mne nezohavili a poslali mě do Pustozerska. Z Pustozerska jsem napsal carovi dva listy, jeden krátký a jeden delší. Týkaly se různých věcí. Řekl jsem mu ve svém listě i o některých božích znameních, která mi byla zjevena v pustozerském vězení. Kdo tam čteš, rozuměj. Ještě pak jsem s bratřimi jako diákonovo naléhání poslal do Moskvy jako dar pravověrným knihu Odpověď pravoslavných. Bylo to usvědčení z kacířského bludu a pravda o církevních dogmatech. Také kněz Lazar poslal carovi a patriarchovi dva listy. A za to

všechno se nám dostalo takových darů: v mém domě v Mezeni pověsili dva lidi, mé duchovní děti, jurodivého Fjodora a Luku Lavrentjeviče, boží služebníky. Luka byl z Moskvy, jediný syn matky vdovy, zaměstnáním koželuh, mladý muž asi pětadvacetiletý. Přijel si na Mezeň s mými dětmi pro smrt. A když bylo v mém domě to hrozné vraždění, ptal se ho Pilát: „Jak ty se, mužiku, křížuješ?“ A on odpověděl v moudré pokoře: „Věřím a křížuji se skládaje prsty, jak mě tomu učil můj zpovědník protopop Avvakum.“ Pilát ho dal uvrhnout do vězení a pak mu vložil oprátku na krk a pověsil ho na trámě. A tak Luka vystoupil od pozemských věcí k nebeským. Co víc mu ještě můžou udělat? Ač byl mlád, jednal jako starý: odešel k Pánu. Kéž by se i staří tak rozhodli.

Ve stejnou dobu přišel rozkaz pověsit i mé dva rodné syny, Ivana a Prokopije. Ale oni chudáci zmalomyslněli, netroufli si získat věnce vítězů; zalekli se smrti a zřekli se své víry. Tak je i s matkou všechny tři zakopali zaživa do země. Tu máte i bez smrti smrt. Sedte a číňte pokání, dokud si ďábel neusmyslí něco jiného. Smrt je strašná, a není se co divit. I blízký přítel Petr se ho kdysi zžekl a když vyšel ven, plakal hořce; pro jeho slzy mu bylo

odpuštěno. A dětem se není co divit. Pro mé zhřešení byla na ně dopuštěna slabost. Ale dobrá, ať už je to tak. Kristus je dost silný, aby nás všechny spasil a slitoval se nad námi.

Potom tyž hejtman Ivan Jelagin přijel k nám do Pustozerska z Mezeni a vzal si od nás vyznání. Znělo takto: rok, měsíc a pak — My beze změny držíme církevní podání svatých otců a kacířský koncil palestinského patriarchy Paiseia s jeho druhy proklínáme. A ještě moc jiných věcí tam bylo řečeno, i Nikon, strůjce kacířství, dostal svůj díl. Potom nás přivedli k popravčímu špalku, přečetli nám rozsudek, ale mne nezohavili a odvedli do vězení. Rozsudek zněl: Avvakuma posadit do země ve srubu a dávat mu vodu a chléb. Nato jsem odplivl a chtěl jsem umřít; odmítal jsem potravu a nejedl víc jak osm dní, ale pak mi bratři nakázali jíst.

Potom se chopili kněze Lazara a vyřizli mu z hrdla celý jazyk. Vyteklo trochu krve a přestala. Ale později mluvil i bez jazyka. Dále mu položili ruku na špalek a usekli mu ji v zápěstí. A utatá ruka ležící na zemi sama složila prsty podle podání a dlouho tak ležela před lidem. Vyznávala, ubohá, i po smrti neúchylně Spasitelovo znamení. I já sám v tom vidím znamení: bezduhá usvědčuje

živé. Na třetí den jsem mu rukou hmatal v ústech a hladil: všecko je hladké — bez jazyka, a nebolí. Dal Bůh, že se to po krátkém čase zahojilo. Už v Moskvě ho řezali; tehdy mu kousek jazyka zůstal, ale teď byl vyříznut všecek beze zbytku. A hovořil dva roky čistě, jako by měl jazyk. Sotva uplynuly dva roky — jiný zázrak: ve třech dnech mu narostl celý jazyk, jen trošku tupý, a zase mluvil, bez ustání chválil Boha a proklínal kacíře.

Pak odvěkli soloveckého poustevníka starce Epifanije, mnicha kajčnicka, a také mu vyřízli celý jazyk. U ruky mu utali čtyři prsty. Z počátku hovořil huhňavě. Pak se modlil k přečisté Matce boží, i zjevily se mu ve vzduchu oba jazyky, moskevský i zdejší; on pak jeden vzal, vložil si jej do úst a od těch dob mluvil čistě a jasně a jazyk se nalézal v ústech celistvý. Podivuhodná jsou díla Hospodinova a nevýslovné soudy Páně — dovoluje trestat a zase léčí a má slitování. Ale jaképak dlouhé řeči, Bůh je odvčký divotvůrce, přivádí z nebytí do bytí. Vždyť on také v poslední den všechno tělo člověčí v okamžiku vzkřísí. A kdo to může posoudit? Vždyť jen právě Bůh: nové tvoří a staré obnovuje. Chvála jemu za všechno!

Potom vzali diákona Fjodora. Také jemu

vyřízli celý jazyk, nechali v ústech jen malý kousek v hrdle šikmo odříznutý. Tehdy se zacelil v tom tvaru, ale později zase vyrostl jako svatý, dosáhl i přes rty, jen byl trošičku tupý. Ruku mu utali napříč přes dlaň, Bůh dal, že se všecko uzdravilo, hovoří jasně proti dřívějšímu a čistě.

Nakonec nás zasypali zemí: v zemi srub, vedle něho druhý a okolo všech společná ohrada se čtyřmi zámkami. A strážní přede dveřmi ostříhali žaláře. My však tu i všude, kde jsme seděli v žalářích, zpíváme před Kristem Pánem, Synem božím, Píseň písni, kterou Šalomoun pěl, když hleděl na matku Betsabé: Ty jsi dobrá, krasavice má, ty jsi dobrá, milovaná moje, oči tvé hoří jak plamen ohně; zuby tvé jsou bělejší mléka: zrak tváře tvé je jasnější než sluneční paprsky a celá v kráse záříš jako den v síle své.

Pilát od nás potom odjel, a když na Mezeni všecko vyřídil, vrátil se do Moskvy. A v Moskvě smažili a pekli jiné z našich; upálili Isajju, a pak upálili Avraamje, a bylo zahubeno veliké množství dalších církevních bojovníků, jejichž počet spočte Bůh. Je to div, že nechtějí přijít k poznání: ohněm, důtkami a šibenicí hodlají utvrdit víru! Kteří apoštolové je tomu naučili, nevím. Můj Kristus nekázal našim

apoštolům tak učit, že by se mělo k víře přivádět ohněm, důtkami a šibenicí. Ale Pán řekl k apoštolům tak: Jděte po celém světě a kažte evangelium všemu tvorstvu. Kdož uvěří a pokřtí se, bude spasen, ale kdo neuvěří, bude zatracen. Hleď, posluchači, — dobrovolně zve Kristus, a nekázal apoštolům nepokorně spalovat ohněm a věšet na šibenicích. Tatarský bůh Mahmed napsal ve svých knihách tak: Kdo se nepokojí našemu podání a zákonu, dáváme jejich hlavy mečem sklonit. — Ale náš Kristus svým učedníkům nic takového neporučil. Takoví učitelé, kteří přivádějíce na víru hubí a posílají na smrt, jsou zjevně náhončí Antikristovi. Jejich skutky odpovídají jejich víře. V evangeliu je psáno: Nemůže dobrý strom zlého ovoce nést ani strom zlý ovoce dobrého vydávat. — Ale jaképak dlouhé řeči? Kdyby nebylo borců, nebylo by věnců. Kdo touží po věnci, nemusí chodit do Persie, má doma Babylón. Nuže, ty pravověrný, zavolej jméno Kristovo, postav se uprostřed Moskvy, pokřičuj se znamením Spasitele našeho Krista, pěti prsty, jak jsme je přijali od svatých otců: a hle, království nebeské se ti zrodí doma. Bůh ti požehná; trp za složení prstů a příliš mnoho nemudruj! A já jsem hotov v Kristu za to

umřít s tebou. Ačkoliv jsem člověk neškolený a učenosti nemám nazbyt, přece vím, že všecko v církvi, co pochází od svatých otců, je svaté a neposkvrněné. To držím do smrti, jak jsem to přijal. Nepřekládám věčné hranice; byly už před námi, ať leží tak na věky věků. A ty, kacíři, nehlásej bludy netoliko o Kristově oběti a o kříži, ale nedotýkej se ani oltářní roušky. Vždyť si usmyslili s ďáblem přetisknout knihy a všecko přeměnit — přeměnit kříž v chrámech a na prosforách, uvnitř oltáře odvrhli biskupské modlitby, změnili ektenie. Při křtu zřejmě nařizují modlit se k zlému duchu — já bych jim i s ním naplil do očí — okolo křtelnice sám ďábel je vodí proti slunci, a stejně i při svěcení kostela proti slunci, i při snátku vodí proti slunci, ať je to zřejmě zvrácené. A při křtu se ani nezřikají Satana. A jak by ne? Jsou to jeho děti, kdežpak by se zřikali svého otce? Ale jaképak dlouhé řeči? Och, pravověrný duchu, všechno postavili vzhůru nohama. Jak řekl Nikon, pekelný pes, tak i učinil. „Tiskni, Arsene, knihy jakkoliv, jen ne postaru.“ A tak opravdu udělal. A víc se nedá změnit. Každému sluší, aby za to umřel. Buďtež proklati, zatracenci, se vším svým ďábelským úmyslem, a těm, kteří od nich trpí, třikrát věčná paměť!

Nakonec prosím každého pravověrného za odpuštění. Leccos z mého života jsem snad neměl vyprávět; ale přečetl jsem Skutky apoštolské a Pavlovy epístoly, a apoštolové o sobě hlásali, co Bůh skrze ně učinil. Ne nám, ale Bohu našemu sláva. Já nic nejsem. Rekl jsem a zase řeknu: jsem člověk hříšný, smilník a hrabivec, zloděj a vrah, druh šejdlířů a hříšníků a před každým člověkem proklatý pokrytec. Odpusťte a modlete se za mne, i já se musím pomodlit za vás, kteří toto čtete a posloucháte. Lépe než tak nedovedu žít, a co udělám, to lidem i povím. Ať se za mne pomodlí k Bohu. V soudný den všichni poznají, co jsem udělal, ať dobrého nebo špatného. A jsem snad neučený v řeči, avšak ne v rozumění; jsem neučený v dialektice, rétorice a filozofii, ale rozum Kristův v sobě mám, jakož i apoštol praví: Jestliže pak jsem nedospělý v řeči, ne však v rozumění.

Jak víra vítězí v zápase s ďáblem

Ještě s vámi pobeseduji o své nevědomosti. Oj, prohloupil jsem, přestoupil jsem přikázání svého duchovního otce, a za to byl můj dům potrestán. Poslyš pro Boha, jak se to stalo. Když jsem byl ještě popem, carův

zpovědník Stefan Vonifantjevič mi poželnal obrazem arcibiskupa Filipa a knihou svatého Efraima Syrského, abych ji přečetl k užítku svému i lidí. Ale já zatracenec jsem pohrdl otcovským požehnáním a příkazem, vyměnil jsem tu knihu se svým bratrance na jeho naléhání za koně. U mne v domě byl můj rodný bratr Eufimij, velmi horlivý čtenář a snaživý v církevních věcech; později byl vzat ke dvoru starší princezny za zpěváka žalmů a za moru zemřel i s ženou. Eufimij krmil a napájel toho koně a tak o něho pečoval, že často zanedbával i pobožnosti. I viděl Bůh naši nepravost s bratrem, že jsme opravdu sešli ze správné cesty — já jsem vyměnil knihu a přestoupil staré otcovské přikázání a bratr zanedbával pobožnosti pro péči o hovádko — ráčil nás Hospodin tak potrestat: toho koně ve dne v noci začali trápit běsi — vždycky byl mokrý, zchvácený a málem pošel. A já jsem nechápal, pro jakou vinu nás běs tak sužuje. A tu v nedělní den po večerí při půlnocní domácí pobožnosti můj bratr odříkával neposkvřněnou kathismu a zaúpěl vysokým hlasem: „Shlédni na mne a slituj se,“ — ale vtom pustil knihu z rukou a svalil se na zem poraněný běsy, začal křičet a sténat ohavnými hlasy, neboť běsové ho

začali strašně mučit. V mém domě byli ještě dva moji rodní bratři, Kosma a Gerasim, starší než on, a nemohli Eufimije udržet. A všech domácích lidí asi třicet ho drželo, vzlykali a s pláčem úpěli k Hospodinu: „Bože, slituj se, zhřešili jsme před tebou, rozhněvali tvou shovívavost, odpusť nám hříšným. Slituj se nad tímto jinochem pro svaté modlitby našich otců!“ Ale on se rozběsnil ještě hůř, křičí, chvěje se a zmitá sebou. Já jsem se však s pomocí boží nedal zmást tím běsovským řáděním. Když jsem končil pobožnost, se slzami jsem se pomodlil ke Kristu a Bohorodičce takovými slovy: „Panovnice moje, přesvatá Bohorodičko, ukaž, za který můj hřích přišel na mne takový trest, ať to pochopím, kaji se před Synem tvým i před tebou a víckrát to už neudělám.“ Potom jsem s pláčem poslal do kostela pro obřadní knihu a svčenu vodu svého duchovního syna Simeona. Byl to stejně jako Eufimij jinoch asi čtrnáctiletý. Žili spolu družně, posilovali se a veselili navzájem knihami a pobožností. Oba projevovali velkou horlivost v postu i v modlitbách. Simeon, který tu plakal nad svým druhem, šel do kostela a přinesl knihu i svčenu vodu. Začal jsem na zmítaného působit modlitbami velikého Basíliá, a Simeon

mi přitom chystal kadidlo a svíčky a podával svčenu vodu. Ostatní drželi posedlého bratra. A když v modlitbě přišla slova: „Já ti poručím jménem Hospodinovým, duchu němý a hluchý, vyjdi z tvora tohoto, aniž vejdi v něho, ale odejdi na pusté místo, kde člověk nežije a jen Bůh dohlédá.“ — Běs neposlouchá a z bratra neodchází. A já zase táž slova podruhé, ale běs stále ještě neposlouchá, ba hůř bratra mučí. Och, běda mi, jak to povědět? Je mi hanba a netroufám si. Ale povím to na rozkaz starce Epifanije. Bylo to tak: vzal jsem kadidlo, podkouřil svaté obrazy i ďáblem zmítaného, pak jsem ulehl na lavici a vzlykal jsem mnoho hodin. Když jsem vstal, zakřičel jsem na běsa tutěž Basiliovu průpověď: „Vyjdi z toho tvora.“ Běs zkroutil bratra do kola, vymrštil se, vyšel z něho a sedl na okénko. Bratr ležel jako mrtvý. Pokropil jsem ho svčenu vodou. On se probral a ukazuje mi prstem na běsa sedícího na okénku. Ale sám nemluvil, neboť jeho jazyk byl spoután. Pokropil jsem okénko vodou a běs sešel do mlýnské kouty. Bratr i tam na něho ukazoval a také tam jsem vykropil. Běs odtamtud odešel na pec. Bratr i tam ukazoval; i tam jsem vykropil. Bratr ukázal pod pec a pokřižoval se. Já jsem nešel

za běsem, ale napojil jsem bratra ve jměnu PĀně svěcenou vodou. Vzdychl z hlubiny srdce a tak ke mně promluvil: „Zaplať PĀnbůh, bĀtuško, Źe jsi mě vyrval pekelněmu careviĉovi a dvěma knĕzĀtům. Bratr mŕj Avvakum ti bude bĕt ĉelem za tvou dobrotu. A zaplať Bůh i tomu hochovi, co Źel do kostela pro knihu a pro vodu a pomĀhal ti zĀpasit s nimi. PodobĀ se Simeonovi, měmu pĕteli. Vodili mě poděl řeky Sundoviku, bili mě a řikali: Byls nĀm prŕj vydĀn proto, Źe tvŕj bratr Avvakum vyměnil knihu za koně a ty mĀš toho koně rĀd; tak prŕj musĕm s bratrem promluvit, aby si knihu vzal zpĀtky a dal za ni bratraci penĕze.“ A jĀ mu povĕdĀm: „JĀřku, mŕj drahŕj, jĀ jsem tvŕj bratr Avvakum.“ A on mi odpovĕdĀ: „Jakŕj pak jsi ty mně bratr? Ty jsi mně tĀtou. Vŕyvals mě careviĉovi a knĕzĀtům. Mŕj bratr Źije na LopatiŹtĕch, bude ti bĕt ĉelem.“ Dal jsem mu svěceně vody; div mi nevzal nĀdobku a chtěl ji vypĕt — tak sladce mu svěcenĀ voda chutnala. KdyŹ voda doŹla, Źpĕchl jsem tam trošku a podĀval mu, ale uŹ nechtěl. Lopotil jsem se s nĕm po celou zimnĕ noc. Chvilku jsem s nĕm leŹel a pak Źel do chrĀmu slouŹit jĕtĕnĕ. Jak jsem byl prvĉ, zase ho napadli běsi, ale uŹ ne tak zprudka jako dĕve. KdyŹ jsem

pĕiŹel z kostela, posvĕtil jsem ho olejem a běsi zase odeŹli a rozum se mu vyjasnil. Byl vŹak zemdlenŕj, pohmoŹděnŕj od běsŕj. StĀle pohlĕzel na pec a bĀl se, kdyŹ jsem se někam vzdĀlil, Źe ho běsove budou odtud zase ohroŹovat. Tak jsem se bil s běsy jako se psy tĕi neděle za svŕj hĕich, aŹ jsem si vzal knihu nazpĕt a dal za ni penĕze. Jel jsem i k svěmu pĕteli opatovi Ilarionovi; ten vyĀal za bratra prosfuru. Tehdy jeŹtě s nĀmi Źil v dobrěm, ale co je teĖ rĵazaĀnskŕj arcibiskupem, stal se z něho kĕstĀnskŕj muĉitel. I jinŕj duchovnĕm jsem za bratra bil ĉelem, i uprosili Boha za nĀs hĕiŹně a mŕj bratr byl od běsŕj osvobozen. Takove je zlo za pĕstoupenĕ otcovskěho zĀkazu. Co bude pak za pĕstoupenĕ zĀkazu Hospodinova? Och, jen samŕj oheĀ a muka. Nevĕm, jak trĀvĕt svě dny. Jsem stĕzen poŹetĕlostĕ a pĕtvarĕkou a zavalen lŹi. Jsem oděn nenĀvĕstĕ k bratru a sebelĀskou. Hynu odsouzen vŹemi lidmi. DomnĕvĀm se, Źe něco jsem, ale zatĕm jsem kal a hnŕj, jĀ zatracenec — prostě hovno. OdevŹad smrdĕm, duŹi i tělem. Patĕilo by mi Źit se psy a s prasaty v chlĕvcĕch; tam i oni smrdĕ jak mĀ duŹe, hnusně pĀchnoucĕm smradem. JenŹe svĕně a psi pĀchnou od pĕrozenosti, kdeŹto jĀ pĀchnu od hĕiĉŕj jako

chciplŕj pes, pohozenŕj na městskě ulici. Zaplať Bůh těm biskupŕm, co mě zakopali do země: ať uŹ smrdĕm sobě konaje zlě ĉiny, ale jinŕjch nepohorŹuji. Ej, dobĕe tak!

Do vězenĕ za mnou pĕiŹel posedlŕj Kiriluško, moskevskŕj stĕelec, mŕj strĀzce. Ostĕihal jsem ho a umyl, i Źaty jsem mu vyměnil — byl hrozně zavŹivenŕj. Źili jsme spolu oba zamĉenĕ, a tĕtĕi s nimi Kristus a pĕĉĕstĀ Bohorodiĉka. On chudĀk někdy dělal pod sebe a jĀ jsem ho ĉistil. ProŹi o jĕdlo a pitĕ, bez poŹehnĀnĕ se pit neodvĀŹi. Pĕi poboŹnosti nechce stĀt — dĀbel na něho sesĕlĀ spĀnek. NaŹlehĀm-li mu rŕzencem, zaĉne řikĀt modlitbu a klanĕt se stoje za mnou. Sotva skonĉĕm obĕrad, zase uŹ zaĉnĀ běsnit. Jsem-li s nĕm, běsnĕ a vyvĀdĕi, ale odejdu-li k starcovi do jeho kobky na besedu, poloŹĕm ho na lavici, zakĀŹu mu vstĀvat a poŹehnĀm ho; dokud jsem u starce, leŹĕi spoutanŕj Bohem a nevstane — běsnĕi leŹe. V hlavĀch mĀ svĀte obrazy, knihy, chlěb, kvas a tak, ale niĉeho se nedotkne, dokud nepĕijdu. Sotva pĕijdu, vstane a dĀbel ho nutĕi mně na zlost provĀdĕt svĕnstvo. Jak na něho kĕiknu, posadĕi se. KdyŹ vaĕĕm, tu chce jĕst a snaŹĕi se ukrĀst něco pĕed obědem. A kdyŹ se pĕed obědem pomodlĕm otĉenĀŹ a dĀm poŹehnĀnĕ, tak to

jĕdlo neĕi a chce nepoŹehnaněho. Ale jĀ mu je nĀsilĕm nacpu do ũst a on plĀĉe a polykĀ. A kdyŹ mu dĀm jĕst ryby, běs se v něm zjanĉĕi a sĀm z něho promlouvĀ: „Tys mi zavaŹil.“ A jĀ si poplĀĉu pĕed PĀnem a opět ho zkruŹĕm postem a zkrotĕm Kristem. Takě se mu ulevĕlo od běsa, kdyŹ jsem ho pomazal olejem. Bydlil se mnou vĕc neŹ měsĕc. Pĕed smrtĕi se mu vrĀtil rozum. Vyzpovĕdal jsem ho a podal mu poslednĕi svĀtosti; pak, uboŹĀk, brzo zesnul. Koupil jsem rakev a rubĀŹ a nechal jsem ho pohĕbĕt u kostela. Popŕm jsem dal na modlenĕi do ĉtyĕĕicĀtěho dne. LeŹel u mne mrtvŕj den a noc. V noci jsem vstal, pomodlil se k Bohu, poŹehnal jsem neboŹtĕika a polĕbil se s nĕm a zase lehl vedle spat. Byl, chudĀk, pĕeĉe jen mŕj pĕitel. SlĀva Bohu za to! Dnes on, a zĕtra jĀ takě umĕru.

KdyŹ jsem pĕijel ze Sibĕre, byl u mne v Moskvě posedlŕj jměnem Filip. Byl pĕikovĀn v koutě světnice, protoŹe běs v něm byl velmi surovŕj a krutŕj, bil se a rval a domĀcĕi s nĕm nemohli vyĕit. Ale kdyŹ jsem pĕiŹel jĀ hĕiŹnŕj s kĕiŹem a vodou, bŕval krotkŕj a jako mrtvŕj padal pĕed Kristovŕm kĕiŹem a neodvĀŹil se na mne sĀhnout. Modlitbami svĀtŕjch otcŕj boŹĕi moc od něho běsa zahrnala; jen nebyl jeŹtě ũplně pĕi rozumu. Hlĕdal ho juro-

divý Fjodor, co ho v Mezení pro Kristovu víru odpadlíci zadávali, čítal nad Filipem žaltář a učil ho Ježíšovu modlitbu. Já sám jsem ve dne odcházival z domu a mohl jsem na něho působit jen v noci. Po nějaké době jsem přišel jednou velmi dopálený od Fjodora Rtiščeva, protože jsem měl v jeho domě hlučnou hádku s kacíři o víře a o zákoně. Zatím v mém domě došlo k rozmišce; moje protopopová se pohašteřila s vdovou Fetyňou, která bydlila u nás v domě. Dábel je rozeštvál pro hloupost. Když jsem přišel, ze zlosti jsem jim oběma natloukl a vyhuboval; zhřešil jsem před Bohem a před nimi. Také ve Filipovi se rozdivočil běs, začal zuřivě lomcovat řetězem a ohavně křičet. Všech domácích se zmocnila hrůza a nastalo veliké zděšení. Jako jindy jsem k němu přistoupil a chtěl jsem ho zkrotit. Ale nešlo to jako jindy. Popadl mě, začal mě bít a cloumat mnou, všelijak mě rval jako pavučinu a křičel: „Tedy jsi mi padl do rukou!“ Já jsem jen odříkával modlitbu, ale beze skutků nepomáhá ani modlitba. Domáci mě nemohli vysvobodit, ostatně sám jsem se mu poddal. Vidím, že jsem zhřešil, ať mě tedy zmlátí. Ale zázračný je Hospodin: bil mě, ale vůbec to nebolelo. Potom mě od sebe odhodil a povídá: „Ne-

bojím se tě.“ Bylo to pro mne hořké ponaučení: „Tak tedy běs,“ — povídám — „mě přemohl.“ Nějakou dobu jsem ležel a vyrovnal se se svým svědomím. Pak jsem vstal, vyhledal svou ženu a se slzami jí prosil za odpuštění. Až k zemi jsem se jí klaněl a povídám: „Zhřešil jsem, Nastasjo Markovno, odpusť mně hříšnému!“ Ona se mi též klaněla. Stejně jsem pak odprosil i Fetyňu. Pak jsem si lehl uprostřed světnice a kázal jsem všem lidem, aby mi každý dal pět ran bičem po proklatých zádech. Bylo u nás asi dvacet lidí, žena i děti, všichni mě s pláčem mrskali. A já volám: „Nebude-li mě kdo bít, ať se mnou nepřebývá v království nebeském!“ A oni nevolky bijí a pláčou, a já jsem se při každé ráně modlil. Když mě všichni zmrskali, vstal jsem a vyprosil jsem si u nich odpuštění. A běs vida nezbytí opět vyšel z Filipa ven. Požehnal jsem mu křížem a on se zase uklidnil. A pak se vyléčil z boží milosti v Kristu Ježíši, Pánu našem, jemuž budiž chvála.

Když jsem byl na Sibiři — jak jsem jel tam — a žil v Tobolsku, přivedli ke mně posedlého jménem Fjodor. Běs v něm byl ukrutný. Sesmílnil se svou ženou, v neděli velikonoční znesvětil svátek — jak vyprávěla jeho žena — a dábel ho posedl. Držel jsem

ho ve svém domě asi dva měsíce, úpěnlivě jsem za něho prosil Hospodina, zavedl jsem ho do chrámu a posvětil olejem, a Bůh se nad ním slitoval. Vyléčil se, i na rozumu ozdravěl. Zpíval pak se mnou na kůru při mši. Jednou při přenosu mě dopálil. Tehdy jsem ho na kůru zbil a poručil jsem kostelníkovi, aby ho v předsíni přikoval ke zdi. Ale on vyviklal skobu, rozběsnil se hůř než prve, utekl při mši ke dvoru velkého vojevody, vloupal se do truhel, oblékl si kněžnin šat a všechny je rozehnal. Kníže se rozzlobil a s mnoha lidmi ho odvěklí do vězení. Ale on ve vězení ztloukl všechny ubohé vězně a rozbořil pec. Kníže ho poručil odvést do vesnice k ženě a dětem. Ale on se toulal po vesnicích a tropil veliké ohavnosti. Každý před ním utíkal. A mně ho vojevodové ze zlosti nedali. Vždycky jsem pro něho před knížetem plakal. Potom přišla z Moskvy listina a nařízení poslat mě z Tobolska na Lenu, velikou řeku. Když jsem se na sv. Petra chystal vstoupit do bárky, přišel ke mně Fjodor, už při zdravém rozumu, na bárce před lidmi se mi klaní k nohám a povídá: „Zaplať Bůh, báťuško, za tvou milost, že ses nade mnou smiloval. Bloudil jsem předevčirem v pustině a ty ses mi zjevil a požehnal

mě křížem; tu běsi utekli ode mne pryč a já jsem se ti přišel poklonit, a také tě prosím o požehnaní.“ Když jsem ho viděl, zaplakal jsem a zaradoval se pro vznešenost boží, protože o nás všechny se Hospodin stará a pečuje — jeho vyléčil a mně udělal radost. Dal jsem mu naučení, požehnal jsem mu a propustil jsem ho domů k ženě a dětem. A když jsem plul do vyhnanství, modlil jsem se za něho ke Kristu, Synu božímu, světlu našemu, aby ho i budoucně chránil od nepřítzně. A když jsem jel zpátky, vyptával jsem se na něho. I řekli mi: „Už je nebožtík. Po tvém odjezdu žil asi tři roky po křesťansku s ženou a dětmi.“ I to je dobré. Sláva Bohu za to.

Odpusťte mi, starče, s tím služebníkem Kristovým; vy jste mě ponoukli, abych to vše vypravoval. Ale když už jsem se tak rozežvanil, povím vám ještě jeden příběh. Když jsem byl ještě popem, tamtéž, kde bratra mučili běsi, byla u mne v mém domě mladá vdova, dávno jsem už zapomněl její jméno — vzpomínám si, Ofimja jí říkali. Poklízela a vařila a všechno dobře dělala. Když jsem večer začínal pobožnost, běs jí udeřil o zem a celá zmrtvěla, jako by zkameněla, a zdálo se, že ani nedýchá. Ležela uprostřed

světnice jako mrtvá, ruce i nohy roztažené. Pomodlil jsem se „Ty všemi oslavovaná“, podkouřil jsem ji kadidlem, pak jsem jí položil na hlavu kříž a mezitím odříkával Basiliovy modlitby. Tu se jí hlava pod křížem uvolní a ženská promluví. Ale ruce, nohy a tělo jsou ještě mrtvé a kamenné. Pohladím ji křížem po ruce, tak se i ruka uvolní, a po druhé, a druhá se také uvolní; po životě — a ženská si sedne. Nohy má ještě kamenné, ale neodvážuji se položit kříž na nohy... přemýšlím, přemýšlím, a pohladím jí nohy; žena se celá uvolnila. Vstane, pomodlí se k Bohu a bije přede mnou čelem. Byl to v ní jakýsi vrtoch, ne běs nebo něco takového, a dlouhou dobu s ní tak zahrával. Když jsem ji pomazal olejem, docela z ní odešel; dal Bůh, že se uzdravila. A jindy zase u mne byli příkováni dva posedlí Vasilové, ale je až na pováženou o nich mluvit — jedli svoje výkaly.

Mám ti, starče, vyprávět snad ještě jiný příběh? Vypadá poněkud pohoršlivě, ale bylo to tak. V Tobolsku byla u mne dívka jménem Anna, má duchovní dcera. Byla velmi horlivá v pobožnostech církevních i domácích a opovrhla krásou celého tohoto světa. Dábel pojal závist na její ctnost a vnukl jí zármutek pro jejího prvního pána Jelizara, u něhož

vyrostla, když byla osvobozena z kumyckého zajetí. V čistotě zachovala panenství, ale když se naplnila plody milosti, ďábel ji okradl; zachtěla odejít ode mne a provdat se za svého prvního pána, a stále plakala. Hospodin pak na ni poslal běsa, aby ji pokořil. V ničem mě už nechtěla poslouchat a zanedbávala klanění; když jsem říkal modlitbu, strnula na místě s rukama přitisknutýma k tělu a tak zůstala stát. Viděl Bůh její odpor a pustil na ni běsa. Když tak jednou stála při modlitbě, posedl ji běs. A já ubohý jsem ji politoval. Požehnal jsem ji křížem, pokropil vodou a běs od ní odstoupil. A bývalo to velmi často. Ona však stejně setrvávala ve své pošestlosti a neposlušnosti. Bůh, jenž prozíravě usiluje o naše blaho, potrestal ji jinak; usnula při pobožnosti, svalila se spící na lavici a spala tři dni, aniž se probudila. Já jsem ji jen občas ve spaní podkouřil kadidlem, a ona jen tu a tam vzdychla. Myslil jsem, že umře, ale na čtvrtý den se probudila. Sedla si a pláče. Dávají jí jíst, ale ona nejí. Když jsem pak skončil kanonické zpěvy a s požehnáním propustil všechny domácí, začal jsem se potmě beze světla klanět. Ona s modlitbou ke mně potají přistoupila a padla mi k nohám. Odstoupil jsem od ní a sedl jsem za stůl. Ona s pláčem

přistoupila ke stolu a povídá: „Slyš mě, pane, mám rozkaz něco ti povědět.“ Začal jsem tedy poslouchat... „Když jsem usnula při pobožnosti a svalila se, přistoupili ke mně dva andělé, vzali mě mezi sebe a vedli mě úzkou cestou. Na levé straně jsem slyšela pláč, vzlykání a tklivé hlasy. Potom mě přivedli na světlé místo, tuze moc krásné, a ukázali mi mnoho krásných příbytků a síní. A nejkrásnější síň září nevýslovnou krásou víc než všechny a je velmi veliká. Uvedli mě do ní. Stojí tam stoly, na nich bíle prostřeno a rozestaveny mísy a pokrmy. Na konci stolu se zachvívá košatý strom okrášlený různými ozdobami. Z toho stromu jsem slyšela ptačí hlasy, ale teď už nemůžu vypovědět, jak byly tklivé a krásné. A když mě chvíli zdrželi, zase mě z té síně odvedli a povídají mi: Víš, čím je tato síň? A já jsem odpověděla: Nevím, pusťte mě do ní. A oni odpověděli: Tato síň je tvého otce, protopopa Avvakuma. Poslouchej ho a žij tak, jak on ti přikazuje skládat prsty, křížovat se a klanět, když se modlíš k Bohu, a v ničem se mu neprotiv. Tak i ty jednou budeš s ním zde. A nebudeš-li ho poslouchat, budeš v tom dřívějším místě, kde jsi slyšela pláč. A řekni svému otci, že tě tu neprovádějí běsi, ale my. Máme přece peruti,

a běsi je nemají. A já se, báťuško, podívám — mají za ušima bílo.“ A poklonila se mi, prosíc za odpuštění. Potom se napravila ve všem. Když mě vypověděli z Tobolska, zanechal jsem ji tam u svého duchovního syna. Chtěla se stát jeptiškou, ale ďábel zase udělal po svém: provdala se za Jelizara a měla kupu dětí. Po osmi letech slyšela, že jedu zpátky, vzala si u svého muže dovolení a stala se jeptiškou. Když byla provdána, občas ji Bůh trestal, trápil ji běs. Stala se jeptiškou měsíc před mým příjezdem do Tobolska, a když jsem přijel, přinesla ke mně dvě své děti a položila robátka přede mne; plakala a vzlykala, kajícně a bezohledně se plísnila. Já jsem ji před lidmi káral a mnohokrát jsem na ni křičel, ona však prosila odpuštění za svůj přečin a kála se přede všemi. A když jsem ji velmi zkrušil, tu jsem jí nadobro odpustil. Při bohoslužbě vešla za mnou do kostela. Tam ji při přenosu přepadl běs; začala křičet a kvílet, štěkat jako pes, mečet jako koza a kukat jak kukačka. Já jsem se nad ní slitoval; nechal jsem cherubínské písně, vzal jsem z oltáře kříž, vystoupil jsem na kruchtu a vzkřikl jsem: „Zapovídám ti jménem Hospodinovým, ďáble, přestaň ji trápit. Bůh jí odpustí v tomto věku i v budoucím.“ A běs z ní vyšel. Ona pak ke mně

přistoupila a padla přede mnou pro svou vinu. Požehnal jsem ji křížem, dal jí odpuštění a od té doby byla zdráva na duchu i na těle. Odjela se mnou i do Ruska. A toho roku, když mě ostříhali, byla s mými dětmi od metropolitů Pavla mučena na arcibiskupském dvoře pro víru a pravý zákon. Tam ji dlouho vláčeli a mučili. Jako jeptiška slula Agáta. XIII

Když mně, otče, do domu přinášely matky své dívky, které trpěly pupečními otoky, a když mé dívky trpěly jako nemluvnata kýlou, já s presbyterskou modlitbou pomalu pomažu svěceným olejem všechny jejich čivy, kápnu oleje na ruku a natřu nemluvněti záda i slabiny — a otok a kýla s pomocí boží kojenice přejde. A jestliže se někomu nemoc vrátila, učinil jsem taktéž, a Bůh jej nadobro vyléčil pro svou lásku k lidem.

V samých začátcích, když jsem byl ještě popem a zamýšlel rozvíjet své duchovní hrdinství, děsival mě běs. Těžce se mi roz-nemohla žena a přijel k ní její zpovědník; hlubokou nocí jsem šel z domu do kostela jsem přišel do kostelní předsíně, stolek, který do té doby stál na svém místě, najednou, jak jsem přišel, ďábelským působením poskakoval. Ale já jsem se nelekl; pomodlil jsem se před

298

svatým obrazem, požehnal stolek rukou, postavil ho na místo a stolek přestal poskakovat. Ale sotva jsem vešel do trapezy, zase jiný ďábelský kousek: na lavici v trapeze ležel v rakvi umrlec. Ďábelským působením se příkřov odkryl a rubáš se počal hýbat a naháněl mi hrůzu. Pomodlil jsem se k Bohu, požehnal umrlice rukou a vše bylo jako prve. Sotva jsem vešel do svatyně, a ony tam řízy a stichary poletují z místa na místo a děsí mě. Pomodlil jsem se, políbil oltář a požehnal řízy rukou a ohmatal jsem je; visely jako prve. Pak jsem vzal knihu a odešel z kostela. S takovými úskoky na nás číhá ďábel. Ale dost o tom. Co nezmůže z milosti boží síla kříže a svěcený olej nad posedlými a nemocnými? Ale musíme mít na paměti, že ne nás ani pro nás, ale své jméno Hospodin oslavuje. A co já, bláto, můžu udělat bez Krista? Plakat musím nad sebou. I Jidáš byl divotvůrce, ale pro svou chamtivost propadl ďáblu. I sám ďábel byl v nebi, ale pro svou pýchu byl svržen. Adam byl v ráji, ale pro svou smyslnou žádostivost byl vyhnán a odsouzen do pekla na pět tisíc pět set let. Proto každý, kdo se domnívá, že stojí, hleď, abys nepadl. Drž se Kristových nohou, modli se k Bohorodičce a všem svatým a všechno bude zase dobré. XIV

299

Nu, starče, už ses dost naposlouchal mého povídání. Jménem Páně ti poručím, napiš i ty pro služebníka Kristova, jak Bohorodička drtila běsa a vydala ho tobě, jak tě mravenci kousali do tajného údu a jak ti ďábel spálil dříví, jak ti ohořela kobka, ale uvnitř všechno zůstalo neporušené, i jak jsi volal do nebe a ještě mnoho jiného, nač si vzpomeneš pro slávu Kristovu a Bohorodičky. A poslechni, co povídám: jak nebudeš psát, doopravdy se rozhnívám. Mne jsi rád poslouchal, jaképak tedy zdráhání, pověz aspoň něco. Apoštolové Pavel a Barnabáš na shromáždění v Jeruzalémě vyprávěli přede všemi, jaká s nimi Bůh učinil znamení a zázraky před pohany; i bylo oslaveno jméno Pána Ježíše; mnozí z věřících pak přicházeli vyznávající a vykládající své skutky. A takových míst se najde mnoho v Epištolách i Skutcích. Nuže tedy vypravuj, ale měj stále na vědomí, abys tím vyprávěním nehledal slávu sobě, ale Kristu a Bohorodičce. Ať se potěší služebník Kristův, když to bude číst. Až umřeme, přečte si něco a vzpomene na nás před Bohem. A my se budeme modlit za ty, kteří čtou a poslouchají; budou to naši lidé tam u Krista, a my jejich. Na věky věků. Amen.

300

ZIVOT EPIFANIJŮV

1. část

Poslušen Krista a tvé výzvy, požehnán tebou, svatý otče, neodmítnu prosbu sluhy Kristova a budu vyprávět o Ježíši Kristovi ve mně. Nemějte mi za zlé neumělost a prostotu, neboť gramaticke a filozofii jsem se neučil, a ani po tom nebažím a nechci to znát. Toužím jen po tom, abych Krista vyjádřil pro sebe a jiné, i Bohorodičku, i svaté jeho. Co vám řeknu prostě, to si upravte spolu s Kristem, a mně, hříšnému, odpusťte a pomodlete se za mne ke Kristu, Bohorodičce a všem svatým. Amen.¹⁾

Narodil jsem se na vsi. Když otec a matka zemřeli, odešel jsem do jednoho města velice

301